

Genbosat sidst i livet
**En undersøgelse af ældre kvoteflygtninges hverdag,
sociale relationer og ensomhed**

Forfattere:

Rikke Trige Jensen
Mette Lind Kusk
Emilie Mortensen
Mikkel Rytter

ISBN 978-87-91631-06-1

Tilrettelægning og omslag: Louise Hilmar, Grafisk Afdeling, Moesgaards Museum

Tryk: Skabertrang

Oplag: 400 eks.

2024

Rapporten er blevet til på baggrund af forskningsprojektet "Reorienting Integration", der er finansieret af Velux Fonden og med støtte fra Fonden Ensomme Gamles Værn og NordForsk.

Der kan frit citeres fra publikationen med tydelig kildeangivelse.

Indhold

Introduktion	2
Sammenfatning	3
Anbefalinger	4
Metode og datagrundlag	5
Baggrundsviden	6
Kvoteflygtningenes hverdagsliv og vilkår inden genbosætning.....	6
Ældre (kvote)flygtninges ophold og vilkår i Danmark.....	7
Status som ældre, congolesisk kvinde	9
Hverdagsliv og vilkår i Danmark	11
Aktiviteter og rutiner.....	11
Boligplacering og samliv med familiemedlemmer.....	12
Penge og økonomi.....	15
Sundhed og helbredsudfordringer.....	16
Sprogtillæring og sprogbarrierer.....	19
Sociale relationer, netværk og ensomhed	23
Lokale netværk.....	23
Transnationale relationer.....	27
Ensomhed og social isolation.....	28
Genbosætning sidst i livet	31
Perspektiver på genbosætning som ældre flygtning.....	31
Fremtidshorisonter og tanker om de sidste leveår.....	33
Afsluttende bemærkninger	37
Litteratur.....	38

Genbosat sidst i livet

En undersøgelse af ældre kvoteflygtnings hverdag, sociale relationer og ensomhed

Introduktion

Siden 2021 er knap 400 congolesiske (og enkelte burundiske) kvoteflygtninge blevet genbosat fra FN-lejre i Rwanda til kommuner over hele Danmark. De genbosatte kvoteflygtninge består hovedsageligt af voksne kvinder med børn, men i flere tilfælde er familier i tre generationer blevet genbosat. En mindre gruppe af kvoteflygtningsene består således af 'ældre' kvinder over 55 år.

Kvoteflygtningsene skal umiddelbart efter ankomsten begynde at opbygge nye liv og hverdage i Danmark. Ældre såvel som yngre familiemedlemmer bliver omfattet af kommunale programmer, hvor beskæftigelsesrettede forløb med sprogskole og jobpraktik forsøger at sikre, at de hurtigst muligt lærer dansk, deltager på arbejdsmarkedet og bliver selvforsørgende. Men for den ældre generation af kvinder har alderdommen på forskellig vis sat sine spor, og sammenlignet med yngre flygtninge står de typisk over for andre typer udfordringer ved genbosætningen og må derfor forsøge andre veje til at skabe en meningsfuld tilværelse og alderdom i Danmark.

Denne rapport præsenterer oplevelser og erfaringer fra de første år af de ældre, congolesiske kvoteflygtnings genbosætning i Danmark. Rapporten giver et indblik i de ældre kvinders nye hverdagsliv og livsomstændigheder, og den kaster lys over nogle af de primært sproglige, sundhedsmæssige og økonomiske udfordringer, som kvinderne aktuelt står over for. Desuden dykker rapporten ned i kvinders netværk og sociale (mis)trivsel, samtidig med at

den giver nogle eksempler på deres bestræbelser på at opbygge en meningsfuld alderdom og tilværelse. Slutteligt præsenterer rapporten kvindernes egne syn på fremtiden samt deres holdninger til og perspektiver på at blive genbosat sidst i livet.

Rapporten henvender sig bredt til de mange frontmedarbejdere, frivillige og (ældre)organisationer, der er i berøring med målgruppen. Med rapporten er sigtet, at disse – og andre interesserede – kan opnå viden om den ældre generation af kvoteflygtnings oplevelser, perspektiver og behov i relation til deres nye hverdagsliv i Danmark. Det er således forventningen, at rapporten kan bidrage til at styrke modtagelsen af og forbedre indsatsen rettet mod ældre (kvote)flygtninge, for dermed at give dem de bedste forudsætninger for at skabe meningsfulde hverdagsliv og fællesskaber efter genbosætning i Danmark.

Rapporten er udarbejdet af forskere fra Afdeling for Antropologi ved Aarhus Universitet. Rapporten er del af det igangværende forskningsprojekt *Reorienting Integration*, som er et samarbejde mellem Afdeling for Antropologi ved Aarhus Universitet, Center for Udsatte Flygtninge i DR Congo Dansk Flygtningehjælp samt VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.

Den særskilte undersøgelse, som rapporten bygger på, blev muliggjort via en bevilling fra Fonden Ensomme Gamles Værn og NordForsk, projektnummer 94891.

Hvad vil det sige at være kvoteflygtning?

En kvoteflygtning er en flygtning, der opholder sig uden for sit oprindelsesland, og som af FN's flygtningehøjkommissariat UNHCR indstilles til genbosættelse i et sikkert tredjeland. Kvoteflygtninge er mennesker i udsatte positioner. Mange har levet store dele af deres liv i flygtningelejre uden for deres oprindelsesland, hvorfra de er sendt på flugt som følge af krige, kriser og forfølgelse.

FN's kvotesystem er en vigtig international ordning, der tilbyder en varig løsning til de mest sårbare flygtninge og sikrer, at ansvaret løftes ud fra solidariske principper, når det gælder fordelingen af verdens flygtninge.

Sammenfatning

Rapporten går tæt på otte kvinder i alderen 55-90 år. Kvinderne er alle fra DR Congo og har boet en årrække i FN-lejre i Rwanda, før de i 2021-2023 er blevet genbosat i forskellige kommuner over hele Danmark. Kvinderne er kommet hertil med deres døtre og, for fleres vedkommende, børnebørn. Selvom der er store forskelle på de ældre kvinder i forhold til deres helbredsmæssige tilstand samt deres tro på og personlige ressourcer til at begynde opbygningen af et nyt liv i Danmark, så er der også markante fællestræk, der former kvindernes hverdag:

De kæmper alle med at lære dansk – nogle med mere tro på projektet end andre. Flere af de ældre har aldrig haft en kontinuerlig skolegang og kan hverken læse eller skrive.

De har i varierende grad skrantende helbred i form af fysiske skavanker (fra dårlig ryg, knæ og hofter til udfordringer med højt blodtryk, diabetes, leverbetændelse, malaria osv.) og psykiske mén i form af PTSD, traumer mm. som følge af et liv med usikkerhed, krig og flugt.

De fleste er boligplaceret i midlertidige kommunale boliger, der nogle gange er i ringe stand eller blot tilbyder begrænset plads til en familie med tre generationer.

De fleste modtager den såkaldte 'selvforsørgelses- og hjemrejseydelse' (tidligere 'integrationsydelse') og har derfor meget begrænset økonomisk råderum. De kan fx have svært ved at betale offentlig transport, telefonabonnement eller et fjernsyn.

De har meget begrænset kontaktflade til andre end deres familie og kontaktpersoner i kommunen. Nogle har dog kontakt med kirker og kristne menigheder, enkelte besøger jævnligt lokale mødesteder drevet af frivillige, ligesom mange indgår i online fællesskaber, hvis de har mulighed for det.

De oplever udfordringer med at danne varige sociale relationer til naboer og andre ældre i deres lokalområde. Den altoverskyggende årsag er de sproglige udfordringer, der udgør en enorm barriere for alle parter.

De har, af forskellige årsager, ikke fået tilknyttet danske frivillige borgere, der hjælper nye flygtninge til rette.

De har i egen selvforståelse lidt et statustab i familien efter genbosætningen. Som ældre kvinder og bedsteforældre ville de i Rwanda være respekterede for deres viden og erfaringer. I Danmark er de imidlertid afhængige af deres børn og børnebørn, der relativt hurtigt tilegner sig sprog og viden om det danske system og samfund generelt.

De er alle taknemmelige og glade for genbosætningen på trods af de mange udfordringer, de står med i hverdagen – men alligevel har de meget få ideer og tanker om fremtiden og lille viden om, hvordan alderdommen og døden håndteres i Danmark.

Alle ovenstående udfordringer uddybes i rapporten med udtalelser fra de ældre kvoteflygtninge og via små indblik i deres liv og hverdag.

Anbefalinger

Rapporten rejser en række overvejelser i forhold til at skabe en god hverdag og modvirke social isolation og ensomhed blandt ældre, congolesiske kvoteflygtninge. Vi fremhæver disse syv indsatser:

Det er vigtigt for de ældre kvoteflygtnings oplevelse af tryk og socialt netværk, at de har mulighed for at bo i nærheden af familiemedlemmer eller andre kinyarwandatalende borgere. Dette er som udgangspunkt tilfældet i alle kommuner i denne undersøgelse, men på sigt flytter de ældre kvoteflygtnings døtre og børnebørn måske tættere på arbejde eller uddannelsesinstitutioner, mens de selv er meget lidt mobile grundet et begrænset økonomisk råderum.

Mange af de ældre kvoteflygtninge oplever udfordringer med at lære dansk, så muligheden for at de kan indgå i fællesskaber med andre kinyarwandatalende bør prioriteres. Dette kan fx ske ved at hjælpe de ældre med adgang til mobiltelefon eller computer, så de kan mødes online med andre ældre, familie, venner, trosfæller osv. i Danmark og resten af verden.

Det kræver ofte en særlig indsats at finde tilgængelige tilbud og sociale mødesteder for de ældre kvoteflygtninge. De ældre kvinder skal måske have hjælp med at finde nye interesser, fx muligheden for at lave håndarbejde, gå på gymnastikhold eller dyrke grøntsager i en nyttehave. Generelt vil muligheden for selvvalgte sysler kunne give indhold i en ellers ret begivenhedsfattig hverdag.

Denne gruppe ældre flygtninge ville have stor glæde og gavn af kontakt til frivillige borgere, der hjælper flygtninge til rette. Det kræver en særlig indsats. Her kan DRC Dansk Flygtningehjælp og Dansk Røde Kors' landsdækkende program 'Venner Viser Vej' være en ressource, ligesom nogle af de landsdækkende ældreorganisationer måske kan være det. I alle tilfælde kræver det dog en særlig indsats for at få frivilligarbejdet til at fungere og vare ved.

De ældre kvoteflygtninge har generelt mange fysiske og mentale sundhedsproblemer. De udgør en gruppe borgere, der ofte ikke kender deres rettigheder og muligheder, eller måske ikke ved hvordan de kan bede om hjælp. Der bør derfor holdes ekstra øje med de ældres trivsel og velfærd. De bør fx informeres om deres muligheder for at blive visiteret til konkret hjælp, sundhedspleje eller hjælpemidler i hjemmet.

De ældre kvoteflygtninge kan på kort eller længere sigt måske have glæde af en "paragraf 94-ordning" (Sparre et al. 2021) således, at en datter eller et voksent barnebarn ansættes som deres "selvudpegede hjælper" med ansvar for at varetage pleje og omsorgsopgaver. Dette forudsætter dog, at en sådan opgave kan passes ind med den pårørendes uddannelse og/eller arbejdsliv.

Det vil være en god ide at invitere de ældre (og evt. deres voksne børn) til samtale om alderdom, død og begravelsesritualer i Danmark – både ift. hvad der lavpraktisk kan ske, men også hvem der bærer ansvaret. Denne samtale bør tages, inden det bliver aktuelt, så de ældre forhåbentlig bedre kan se og forestille sig deres sidste år og afslutning på livet - og være i ro med det.

Metode og datagrundlag

Datagrundlaget for denne rapport er hovedsageligt indsamlet over en periode på knap fire måneder fra december 2023 til marts 2024. Hovedparten af undersøgelsen har haft fokus på de ældre kvinders egne perspektiver og oplevelser efter genbosætning, og det er indsigter fra denne del af datamaterialet, som danner grundlag for og kortlægges i nærværende rapport.

Undersøgelsens datagrundlag er tilvejebragt gennem etnografisk feltarbejde blandt otte congolesiske kvinder, der siden 2021 er blevet genbosat i Danmark fra FN-lejre i Rwanda. På tidspunktet for feltarbejdet var kvinderne mellem 55-90 år. Det relativt store aldersspænd skyldes, at kvinderne ofte selv identificerer sig som 'ældre' fra de er omtrent 55 år (jf. Status som ældre, congolesisk kvinde), samt at kvinder over 55 år udgør en relativ lille andel af de kvoteflygtninge, der er blevet udvalgt til genbosætning.

Rapporten bygger på samtalenoter fra hjemmebesøg samt på semi-strukturerede interviews foretaget med de otte kvinder. De fleste kvinder er blevet besøgt og/eller interviewet to-tre gange. Der er under informeret samtykke anvendt faste telefon- eller fremmødetolke. Datamaterialet er desuden suppleret af (deltager)observation i kvindernes egne hjem og i enkelte tilfælde under aktiviteter ude i byen eller i lokale fællesskaber.

Undervejs i rapporten vil nogle af kvindernes tanker og perspektiver blive citeret i 'talebobler'. Der kan i disse 'talebobler' være foretaget mindre, sproglige justeringer for at lette citatets læsevenlighed. I supplement hertil har forfatterne med udgangspunkt i observations- og interviewmateriale skrevet mindre vignetter, hvis formål er at give indblik i nogle af de hverdagsaktiviteter eller omstændigheder, der særligt fylder i kvindernes liv i Danmark. For at sikre kvindernes anonymitet er alle navne erstattet

af pseudonymer, ligesom identificerbare personoplysninger, herunder kvindernes specifikke alder, desuden kan være udeladt.

De otte bidragsydere udgør naturligvis en heterogen gruppe af kvinder, som både har forskellige aldre, men som også har vidt forskellige hverdage, rutiner og forudsætninger for deltagelse i nærværende undersøgelse. Mens nogle har mange ugentlige forpligtelser med bl.a. beskæftigelsesrettede forløb, husholdning eller børnepasning, beretter andre om langt mere stillestående hverdage. Det bør desuden noteres, at flere adspurgte kvinder sagde nej til deltagelse i undersøgelsen på grund af sygdom eller manglende overskud.

I supplement til det etnografiske feltarbejde blandt kvinderne er der undervejs i undersøgelsen foretaget en online interviewundersøgelse blandt kommunale frontmedarbejdere, der siden 2021 har modtaget og/eller aktuelt arbejder med congolesiske kvoteflygtninge på 50 år eller derover. Repræsentanter fra 12 ud af de 16 kommuner, som mellem 2021-2023 har genbosat congolesiske kvoteflygtninge over 50 år, tilmeldte sig undersøgelsen. Formålet med dette 'ben' har været at undersøge kommunale tiltag rettet mod ældre (kvote)flygtninge samt frontmedarbejderes oplevelser og erfaringer med målgruppen. Mens resultater fra dette ben af undersøgelsen ikke er medtaget i denne rapport, har indsigter fra disse samtaler kontinuerligt informeret arbejdet.

Rapporten præsenterer således perspektiver, indtryk og oplevelser fra de første ét-to et halvt år efter de ældre kvoteflygtnings genbosætning i Danmark. Det skal derfor holdes for øje, at undersøgelsen naturligvis udgør et øjebliksbillede, og at hverdagsliv, rutiner, oplevelser og tanker kan have ændret sig efter dataindsamlingsperioden.

Baggrundsviden

Kvoteflygtningenes hverdagsliv og vilkår inden genbosætning

De udvalgte kvoteflygtninge, som siden 2021 er blevet genbosat i Danmark, kommer altovervejende fra DR Congo eller Burundi. Efter flugt fra deres oprindelseslande har de boet i FN-flygtningelejre i Rwanda i mange år – nogle siden midten af 1990'erne. Mange af kvoteflygtningene har således ventet længe på muligheden for at blive genbosat i et sikkert tredjeland.

De ældre kvinder, der indgår i nærværende undersøgelse, er alle født, vokset op og har levet dele af deres voksenliv i det østlige DR Congo, inden krige og forfølgelse i 1990'erne og 00'erne drev dem på flugt. Nogle af kvinderne er flygtet med deres børn, mens andre (også) har fået børn undervejs på deres flugt til Rwanda. De fleste af kvindernes børnebørn er derimod født i Rwanda og kender ikke til et liv udenfor FN-lejrene. I lejrene har kvinderne typisk boet med eller tæt på deres nære familiemedlemmer.

Flugten fra årtiers krige og konflikter i det østlige DR Congo har for mange af kvinderne været forbundet med forfølgelse, vold og seksuelle overgreb. Livsvilkårene i det efterfølgende ophold i FN-lejre i Rwanda har dog også været barske. Mens kvinderne fortæller om travle arbejdsliv i DR Congo, typisk med at dyrke afgrøder i marken, var adgangen til lønnet arbejde i Rwanda stærkt begrænset. De fleste af kvinderne har derfor i lange perioder måtte nøjes med økonomisk støtte fra FN, som kun lige rakte til at overleve, og lejrlivet har derfor været forbundet med markant fattigdom og stilstand i hverdagen. De ældre kvinder har typisk kun få års – hvis nogen overhovedet – skolegang, og mange er derfor analfabeter. Langt de fleste af de ældre kvinder taler udelukkende bantusproget kinyarwanda, mens enkelte også taler lidt swahili eller fransk.

Desuden har sundhedscentrene i lejrene begrænsede ressourcer, og fordi kvoteflygtningene derfor ikke nødvendigvis kan opnå behandling for sygdomme af specialiseret karakter, lever mange af kvinderne med ubehandlede sygdomme. Desuden har krigsoplevelser, overgreb og barske vilkår i lejrene betydet, at de fleste af kvinderne i mange år har levet – og fortsat lever – med ubehandlede traumer, PTSD eller anden psykisk mistrivsel.

De seneste år har Danmark valgt hovedsageligt at modtage kvoteflygtninge, som falder under FN's udvælgelseskategori 'Women at Risk', hvilket henviser til voksne kvinder, som står uden mandligt netværk i lejrene, og som af UNHCR derfor vurderes at være i øget risiko for kønsbaseret vold, overgreb samt seksuel og/eller økonomisk udnyttelse. Kvinderne i nærværende undersøgelse har typisk været enlige i mange år, og det samme gælder de voksne døtre, som de fleste er genbosat med. Det øjensynlige fravær af ægtemænd, mandlige kæresten eller brødre har derfor bidraget til kvindernes udsathed og risiko for overgreb under flugt og ophold i lejrene. Kvinderne har således haft et beskyttelsesbehov, som UNHCR vurderer først kan blive imødekommet ved genbosætning i et sikkert tredjeland – i dette tilfælde Danmark.

På trods af de sårbarheder og fortider, kvinderne har med i bagagen, og som naturligvis fortsat påvirker deres tilværelse i Danmark, skal kvindernes handlekraft og resiliens ikke undervurderes. Som beskrevet har kvinderne levet mange år under flugt og ophold i lejrene, og de har typisk ofret meget for udsigten til en bedre fremtid for dem selv og ikke mindst deres familier.

Ældre (kvote)flygtninges ophold og vilkår i Danmark

Når kvoteflygtninge af FN indstilles til genbosætning i Danmark, igangsættes en række tiltag (se tekstboks). Kvoteflygtningene bliver interviewet af repræsentanter fra Udlændingestyrelsen og DRC Dansk Flygtningehjælp, og de gennemgår en helbredsundersøgelse og deltager i et før-afrejsekursus, afholdt af Udlændingestyrelsen, om forhold og levevilkår i Danmark.

Ved ankomst til Danmark skal kvoteflygtninge ikke søge om asyl, da de får opholdstilladelse i forbindelse med deres udvælgelse. Derfor boligplaceres de direkte i den danske kommune, de er visiteret til, på dagen for deres ankomst. Kvoteflygtningene har dog et opholdsgrundlag med samme vilkår som andre flygtninge med konventionsstatus i Danmark. Deres opholdstilladelse er derfor også midlertidig og skal forlænges hvert andet år (CUF, 2023).

Kvoteflygtninge er i Danmark desuden omfattet af Integrationsloven med samme pligter og rettigheder som andre flygtninge (CUF, 2023). Dette betyder, at kvoteflygtninge efter genbosætning deltager i det såkaldte 'selvforsørgelses- og hjemrejseprogram', hvilket blandt andet omfatter danskuddannelse og beskæftigelsesrettede tilbud. Flere af de ældre, congolesiske kvoteflygtninge er omfattet af (dele af) disse programmer og tilbud med henblik på at blive økonomisk selvforsørgende og bidrage til det danske samfund.

Mange minoritetsetniske ældre i Danmark, særligt ældre med flygtningebaggrund, lever i høj risiko for fattigdom i Danmark (CUF, 2022). Dette skyldes typisk, at minoritetsetniske ældre enten lever på den lave 'selvforsørgelses- og hjemrejseydelse eller overgangsydelse' (SHO), eller fordi de relativt nye regler om 'brøkpension' – som indebærer et optjeningsprincip, der knytter personers opholdstid i Danmark til størrelsen på den pension, de kan få udbetalt – radikalt mindsker muligheden for at få tildelt fuld folkepension. For at optjene retten til

fuld folkepension skal personer, efter de gældende regler, have boet i Danmark i 40 år, fra de er 16 til de er 64 år. Har man 'kun' boet i Danmark i fx 10 år, når man rammer pensionsalderen, sættes ens pension til 10/40 af den fulde folkepension (CUF, 2022; Liversage & Rytter, 2022).

Tidligere har en særregel for flygtninge, hvor opholdstid i oprindelseslandet kunne tælle med i beregningen af folkepension, forsøgt at beskytte flygtninge imod udpræget fattigdom i alderdommen i Danmark. I 2021 har et flertal i folkettinget dog besluttet at fjerne denne særregel, hvorfor opholdstid i Danmark nu har fået en markant betydning for ældres fattigdom. Flygtninge, der overgår til folkepension, har derfor udsigt til en langt dårligere økonomi, end de tidligere har haft (Liversage & Rytter, 2022). For de ældre, congolesiske kvinder i vores undersøgelse gælder det typisk, at de på grund af deres høje alder og/eller nylige ankomst til Danmark ikke opfylder betingelserne for brøkpension og derfor i stedet får den lave SHO-ydelse udbetalt.

Begrænset (hvis ingen) arbejdsmarkedsdeltagelse, ikke-eksisterende opsparinger, lave offentlige ydelser og de danske regler for brøkpension gør således, at ældre flygtninge typisk har en rigtig dårlig økonomi i Danmark. Deres lave månedlige ydelser kan være en barriere for fx at deltage i sociale aktiviteter med egenbetaling, flytte i boliger tæt på deres familiemedlemmer eller få råd til en plejehjemsplads (CUF, 2022).

Foruden lave økonomiske ydelser lever mange minoritetsetniske ældre i Danmark typisk et hverdagsliv, hvor helbredsproblematikker og begrænsede danskundskaber udfordrer deres muligheder for at deltage i sociale aktiviteter, indgå i meningsfulde fællesskaber og skabe relationer til andre ældre. For mange minoritetsetniske ældre, herunder med flygtningebaggrund, er ensomhed og social isolation derfor en følgesvend i hverdagen (CUF, 2022).

Kvoteflygtnings vej til Danmark

1. Hvert år tages en politisk beslutning i Danmark om modtagelse af kvoteflygtninge; hvor mange, hvorfra samt deres profil.
2. På baggrund af den politiske beslutning udvælger og indstiller UNHCR kvoteflygtninge til genbosætning i Danmark.
3. De indstillede flygtninge interviewes af Udlændingestyrelsen og DRC Dansk Flygtningehjælp i det land, hvor de befinder sig. Udlændingestyrelsen træffer herefter endelig afgørelse i sagerne.
4. De kvoteflygtninge, der tilbydes genbosættelse i Danmark, modtager et før-afrejsekursus om Danmark, gennemgår en sundhedsundersøgelse i opholdslandet samt en fit-to-travel-undersøgelse inden afrejse.
5. Kvoteflygtningene får opholdstilladelse og visiteres til en boligplaceringskommune inden afrejse.
6. Afrejse med fly fra opholdssted til Danmark.
7. Boligplacering i kommune umiddelbart efter ankomst.
8. Kvoteflygtninge er omfattet af integrationsloven ligesom andre flygtninge og starter i det kommunalt tilrettelagte "selvforsørgelses- og hjemrejseprogram".

Status som ældre, congolesisk kvinde

Samtlige kvinder, der har deltaget i undersøgelsen, betragter sig selv som 'gammel' eller 'ældre'. I DR Congo og Rwanda medfører overgangen til alderdommen – eller den sidste del af livet – typisk en ændring i social status. Denne statusændring tydeliggøres i praksis ved, at man ved tiltale typisk ikke længere anvender den ældres fornavn, men i stedet bruger benævnelsen 'umukecuru' ('ældre kvinde') eller 'umusaza' ('ældre mand'). Samtlige kvinder i undersøgelsen opfatter og benævner sig som 'umukecuru'.

De fleste kvinder fortæller, at en status som 'umukecuru' er aldersbetinget, og at man overgår til at være 'umukecuru', når man er i slutningen af 50'erne. Nogle af kvinderne nævner samtidig – eller i stedet – at statussen indikerer, at man har fået børnebørn og derfor er bedstemor. Én enkelt fortæller, at man bliver 'umukecuru', når man ikke længere selv kan få børn.

Desuden fortæller kvinderne, at man kan mærke, at man er – eller er på vej til – at blive gammel, når man ved sammenligning til ens tidligere formåen opdager, at kroppen ikke længere kan det, den tidligere har kunnet. De fortæller særligt om, at man

mister styrke i kroppen, samt at man føler sig svag og træt, hvilket afholder én fra at udføre praktiske gøremål selvstændigt, fx at vaske tøj, gøre rent eller slæbe tunge indkøbsposer. Samtidig oplever flere kvinder – og det påpeges af pårørende – at deres hukommelse er svækket, ligesom andre fortæller om forringet syn eller hørelse.

Flere af kvinderne fortæller, at ældre kvinder i DR Congo, samt i FN-lejrene i Rwanda, har en særlig social status i samfundet. Qua deres alder anses både ældre kvinder og ældre mænd at have livserfaring og dermed en særlig viden, som kan komme bl.a. unge mennesker til gavn. Flere af kvinderne fortæller, at ældre mennesker derfor er højt respekteret. Yngre mennesker i DR Congo og Rwanda har af denne grund typisk en særlig opmærksomhed rettet mod de ældres behov – både i forhold til praktiske gøremål, men også i forhold til deres sociale trivsel. Kvinderne har derfor tidligere oplevet, at de selv – eller andre ældre – typisk og uopfordret kunne regne med at få hjælp af børn og unge, fx til at hente vand eller slæbe tunge sager.

Jeg føler mig gammel. Jeg føler mig gammel, fordi der er nogle ting, som jeg ikke kan. Jeg kan ikke, for eksempel, være på arbejdsmarkedet. Det er fordi, jeg er gammel. Så mit legeme siger mig, at 'nu er du gammel', fordi der er nogle ting, som jeg ikke kan.

(Rosalie)

Man ved bare, at man er gammel, når man ikke længere kan gøre de ting, man plejede at gøre, eller komme de steder hen, som man plejede at komme. Simple ting som at lave mad og handle ind til sig selv. Man føler bare hele tiden, at man er træt og bare gerne vil ligge i sofaen og slappe af eller sove. Hvis man har børn, og det er dem, der begynder at give dig mad og sådan nogle ting, så ved man, at så er man gammel.

(Nzigire)

Desuden fortæller én, at man som ældre i DR Congo typisk ville bo tæt på en eller flere af sine voksne børn. Dette ville ofte være nogle af de ældste sønner, eftersom døtre normalt ville flytte, når de blev gift ind i en anden familie. Voksne familiemedlemmer ville derfor typisk hjælpe de ældre praktisk i hverdagen. Samtidig ville bedsteforældre ofte agere en slags 'reserveforældre' for børnebørnene, når forældre var ude at arbejde. Derfor er der blandt familiemedlemmer typisk en stor gensidig afhængighed.

Efter genbosætning kan mødet med nye sociale normer, familiekonstellationer, muligheder og vilkår for hverdagslivet udfordre og forandre sådanne status- og rolledynamikker både internt og eksternt i familien, og kvinderne skal i nogle henseender vænne sig til at blive forstået og tilgået på nye måder. Fx kan det opleves som 'pinligt' at skulle indgå i samme sprogs-koleklasse og praktikprogram som ens (voksne) børn.

Når man har status som umukecuru i Rwanda eller i Congo, eller bare generelt i afrikanske lande, så er man meget højt respekteret. Fordi man er gammel og har levet længe, så har man visdom. [...] For eksempel hvis du kommer forbi nogle skolebørn, så plejer de bare at tage ens poser, eller et eller andet man bærer på, og så tager de det bare, spørger hvor du bor henne, og så hjælper de dig, til du kommer hjem, og så går de bare videre. Så det er ikke bare de voksne, der respekterer de ældre, men det er også børnene, der gør det.

(Anifa)

Umukecuru eller umusaza, de har en stor viden. Og de unge stoler altid på dem. De lærer af dem. Igennem fortællinger kan hun eller han fortælle de unge om deres erfaringer.

(Veronique)

I den kultur hvor vi kommer fra [...] der er alle sammen klar over, at der er en ældre boende et bestemt sted. Så er det, at de kommer hen og siger 'hej', hygger sammen med hende og snakker med hende [...] Det er aldrig sådan, at man føler sig alene, fordi alle tænker på, at der er en ældre, der har brug for en hånd, der tager sig af hende – både socialt og fysisk.

(Sidonie)

Hverdagsliv og vilkår i Danmark

Aktiviteter og rutiner

Straks efter deres ankomst til Danmark bliver kvinderne boligplaceret i deres nye hjemkommune og indgår derefter i et kommunalt modtagelsesprogram (jf. Baggrundsviden). Derfor går der relativt kort tid efter genbosættelse, førend kvinderne får hjælp til – og forventes at – opbygge en hverdag med nye aktiviteter og rutiner i Danmark.

Blandt kvinderne er der stor forskel på, hvor mange faste aktiviteter de aktuelt har i ugens løb. Flere af kvinderne – hovedsageligt de yngste i undersøgelsen – deltager i beskæftigelsesrettede forløb og går derfor på sprogskole nogle dage om ugen og er periodevis i praktik. En anden andel af kvinderne – særligt de ældste – er fritaget fra beskæftigelsesrettede forløb. Kun ganske få af kvinderne frekventerer frivilligt baserede mødesteder.

Kvinderne fortæller, at de i hverdagen derfor primært kun har gøremål uden for deres bopæl, hvis de skal i skole, i praktik, til møder på kommunen, til lægen eller hvis de skal handle ind. Især de, der ikke går på sprogskole eller er i praktik, er derfor hjemme de fleste af døgnets timer. Disse kvinder fortæller, at deres tid i hverdagen typisk bedrives med at sove, spise måltider og se fjernsyn.

Uanset beskæftigelse oplever de fleste af kvinderne, at de tilbringer meget tid inden for hjemmets fire vægge, og at deres hverdage typisk står meget stille i Danmark. Dette er ønskværdigt for de færreste af kvinderne, eftersom de overordnet kunne drømme om mere aktive og sociale hverdagsliv. Flere af dem, der går i sprogskole og/eller deltager i praktik, fortæller derfor, at skoleferier kan være særligt svære perioder.

Jeg laver ingenting. Det, der er udfordringen hér, hvor jeg bor, det er, at jeg ikke længere har den bænk, jeg brugte [foran boligen] i flygtningelejren. Jeg er kun indenfor. Jeg kan ikke komme udenfor og møde nogen. Jeg sidder bare indenfor, hele tiden, og venter på, at der kommer nogen, som jeg kan snakke med. Det er meget udfordrende. [...] Jeg skifter frem og tilbage mellem at ligge i sofaen og sove, og når jeg bliver træt af at ligge hér, går jeg ind i soveværelset. Så det er bare frem og tilbage, indtil der kommer nogen, jeg kan snakke med.

(Mireille)

Siden jeg kom til Danmark, så er det som om, at mit liv er gået i stå. Fordi jeg er blevet meget syg [...]. Så jeg får ikke rigtigt lavet noget. Der er ikke rigtigt noget at lave.

(Nzigire)

Samtlige kvinder i undersøgelsen er troende og bekender sig til trosretninger inden for kristendommen (jf. Jensen et al., 2024). Nogle af kvinderne er lykkedes med at finde en kirke i deres lokalområde, som de har lyst til at komme i, og enkelte går derfor regelmæssigt i kirke. Andre går aktuelt ikke i kirke, selvom de oplever et stort afsavn efter at kunne dyrke deres religion i fællesskab med trosfæller. Den manglende deltagelse skyldes forskellige forhold. Nogle har endnu ikke fundet en kirke i deres lokalområde, der tilhører den trosretning, som de identificerer sig med; andre oplever, at sprogbarrieren er for stor i kirker, hvor al kommunikation, salmesang og forkyndelse foregår på dansk.

Mange af kvinderne praktiserer dog deres tro indenfor hjemmets fire vægge; de læser i biblen, lytter til og ser kristent indhold på sociale medieplatforme som Youtube og/eller deltager i online gudstjenester med andre kinyarwandatalende på Zoom.

Boligplacering og samliv med familiemedlemmer

Ved genbosætning i Danmark er det den enkelte kommune, der har ansvar for at boligplacere de kvoteflygtninge, der er visiteret til den pågældende kommune.

Ved ankomst blev alle kvinder indkvarteret i midlertidige boliger. Mens cirka halvdelen af kvinderne nu er flyttet i permanente boliger, er andre fortsat midlertidigt indkvarteret og afventer information om, hvornår de kan flytte i egen bolig. Flere af kvinderne bor aktuelt i midlertidige lejligheder eller ældreboliger blandt andre mennesker, der er flygtet eller fordrevet fra deres oprindelsesland. Mens flere er boligplaceret i kommunens hovedby, bor andre i mindre byer, som ligger et stykke væk fra sprogskole, praktik m.m.

Flere af kvinderne deler bolig med en datter og børnebørn. Mens nogle sover i deres eget værelse i boligen, har andre, pga. et begrænset antal værelser, valgt at dele soverum med andre familiemedlemmer. Flere oplever, at boligerne er for små eller ueg-

nede til store familier, og hvis der ikke er værelser nok til alle, prioriterer flere at give teenagere og unge voksne frem for ældre bedstemødre eget værelse i boligen. Én fortæller, at det kan skabe en følelse af manglende privatliv i eget hjem, når man deler soveværelse med børn og/eller børnebørn. Dette skal ses i lyset af, at nogle af kvinderne har været vant til at have eget soverum, da de boede i FN-lejrene i Rwanda.

De fleste af disse kvinder fortæller, at de fortsat ønsker at bo sammen med deres familiemedlemmer. Flere af kvinderne har været vant til at bo med familiemedlemmer både i DR Congo og i Rwanda, og det giver derfor stor tryghed at bo tæt på familie. Samtidig oplever flere kvinder, at de er meget afhængige af deres datters eller børnebørns hjælp for at få hverdagen til at hænge sammen – bl.a. til at ordne indkøb, lave mad og vaske tøj. I visse tilfælde går hjælpen dog begge veje; hvis voksne døtre har fået arbejde eller er i travle praktikker, hjælper kvinderne sommetider med at hente og passe de yngste børn. Samlivet med familiemedlemmer kan derfor opleves som en både tryk og praktisk foranstaltning i hverdagen.

Flere af de kvinder, der aktuelt bor alene, har tidligere boet med familiemedlemmer i Danmark. Disse kvinder er endt med at flytte i egen bolig, fordi det blev problematisk at bo for mange under ét tag, og/eller fordi det kan opleves tærende som ældre at bo med mange småbørn – med den uro og støj, det kan medføre. Selvom flere i udgangspunktet er glade og tilfredse med at kunne råde over eget hjem, er det for nogle ambivalent, fordi det nu i højere grad opleves ensomt og kedeligt at være hjemme.

Nogle af kvinderne er stærkt utilfredse med den bolig, de er placeret i. Det skyldes primært, at boligens størrelse og planløsning ikke opleves egnet til store familier, at boligen ikke er egnet til gangbesværede, fordi der er trapper i lejlighed eller opgang, eller fordi boligen ligger langt fra andre familiemedlemmer. Flere oplever det derfor svært at være midlertidigt indkvarteret, fordi de ikke har en fornemmelse af, hvornår de kan flytte videre til en anden – og forhåbentlig bedre – permanent bolig. De, der ønsker at

flytte til en anden bolig, har dog typisk begrænset mulighed for dette. Det skyldes primært, at huslejen i de kommunale midlertidige boliger er relativt lav, og at kvinderne med deres månedlige ydelse ofte ikke har råd til at flytte i en bolig med højere husleje (jf. Penge og økonomi).

Den [boligen] er alt for lille. Den passer ikke til familiens størrelse [...] Du kan se mig, jeg sover i et lille rum, hvor alle kan kigge på mig. Jeg har brug for mit privatliv [...] Det er et rigtigt, rigtigt stort problem for mig.

(Mireille)

Den her lejlighed er for lille til os [...] Der er to voksne og tre børn, og der er kun to soveværelser. [...] Og den her trappe... Nogle gange har jeg svært ved at gå ovenpå og ned igen. Det gælder også det lille barn. Vi er bange for, at hun kan falde på trappen. [...] Nogle gange, når jeg har taget medicin, så kan det påvirke mig. Så har jeg svært ved at gå ovenpå. Så sover jeg bare her på sofaen.

(Elisee)

Jeg ville aldrig ønske, at jeg boede selv, for jeg er meget afhængig af min datter. For eksempel nu, der venter jeg, til hun kommer hjem, så hun kan lave mad, og jeg kan få noget at spise. Så jeg er meget afhængig af hende. Og så er jeg syg, så hvorfor skulle jeg ønske at bo alene?

(Nzigire)

Uanset om kvinderne aktuelt bor i egen bolig eller sammen med familiemedlemmer, understreger alle, at det er meget vigtigt at bo "tæt på" deres familiemedlemmer. En boligplacering i to forskellige ender af samme by opleves typisk for langt væk, da kvinderne ideelt set gerne vil bo i kort gåafstand til deres familie. Som nævnt skyldes dette særligt, at det kan føles både utrygt og upraktisk at bo langt væk fra nære familiemedlemmer.

Mange af kvinderne fortæller, at det desuden er vigtigt for dem at bo i nærheden af andre kinyarwandatalende personer eller familier. De, som har familie eller venner i deres nærområde eller i en kommune tæt på, fortæller, at de foruden at have stor glæde af hinanden socialt også nemmere kan hjælpe og støtte hinanden i hverdagen efter genbosætning. De, der ikke bor tæt på andre kinyarwandatalende, fortæller, at de oplever et stort afsavn ved ikke at bo tæt på andre, de deler sprog og "baggrund" med.

Jeg har set, at man i Danmark har meget travlt. Alle har travlt. Mine børn, når de kommer hjem, så skal de passe deres børn. Så jeg vil heller ikke gøre det besværligt for dem. Så jeg kunne også... Så hvis der ikke var noget, man kunne gøre, så kunne jeg også bare komme på plejehjem [...] Fordi jeg har aldrig boet alene. Det der med at bo alene, det kan jeg ikke. Så derfor skulle jeg på plejehjem med nogle andre.

(Anifa)

Man er ensom, hvis man ikke har nogen; hvis man er forældreløs, eller hvis man ikke har børn eller nogen familie. Så hvis man har familie omkring en, så er det svært at blive ensom. [...] Jeg bor sammen med min datter og mine børnebørn. Udover det, så har jeg også nogle naboer. Selvom vi ikke ser hinanden så meget, så ved jeg, at der er én derinde [i huset ved siden af] [...] Og hun ved også, at umukecuru er herinde, så hvis der skulle ske noget, kunne man hurtigt få hjælp. Bare tanken om, at der er én til stede, så bliver man ikke ensom.

(Nzigire)

Grunden til, at jeg er lidt bekymret, det er fordi, at jeg ikke bor så tæt på dem [familien] lige nu. Der er en lang distance mellem os. For eksempel dengang hun [datteren] blev syg, fik jeg ikke besked lige med det samme [...]. Hvis jeg selv bliver syg herhjemme, så er der ingen, der vil bemærke det i lang tid. Et andet eksempel ved, at jeg bor så langt væk, er, at der kan gå så lang tid, inden jeg ser mine børnebørn [...] De går i skole om morgenen, og de kommer hjem så sent på dagen, så de kan ikke nå at komme hertil. Men hvis jeg boede tættere på, så kunne de komme forbi og sige hej, og så er jeg heller ikke så ensom på den måde.

(Sidonie)

DRØMME OM AT BO OG ÆLDES TÆT PÅ BØRN OG BØRNEBØRN

Solstrålerne, der bryder gennem de vandrette persiener, oplyser det meste af det rum, der udgør Francoises lejlighed. Her er plads til en stor seng, en sofagrube med et bord i midten, en kommode samt et vitrineskab, hvor en julemand, i månedens ånd, står på toppen og troner. Her har Francoise boet, siden hun for to år siden blev genbosat i Danmark. Selvom hun bor alene i denne midlertidige, 1-værelses lejlighed, er hun blevet boligplaceret i nærheden af flere børn og børnebørn.

Inden for den seneste tid har flere af hendes børn dog fået mulighed for at flytte i egne lejligheder i en by længere væk, hvilket har givet anledning til mange tanker og bekymringer. "Det er svært at bo her lige nu", fortæller Francoise, der har været vant til at bo med familie hele sit liv – først med sine forældre og sidenhen med sine egne børn og børnebørn. Så længe hun har sin familie tæt på, føler hun sig ikke ensom. Derfor drømmer hun om at flytte til den by, hvor flere af hendes børn bor.

Men Francoise bor meget billigt, og hendes økonomiske ydelse rækker aktuelt ikke til at betale huslejen i de lejligheder, der er tilgængelige i den nærliggende by. Hun ved dog, at hun på et tidspunkt skal flytte ud af kommunens midlertidige bolig, men hun kender ikke udsigterne. "Det er dét, der gør mig ked af det. Hvis jeg får at vide, for eksempel, at jeg skal være her i ét år, eller i

to år, så vil det være okay, for så har jeg tidspunktet. Men når man bare er her og ikke rigtig ved, om det overhovedet kan lade sig gøre [at flytte], ja, så er det trist."

Francoises børn modtager tit opkald fra deres mor, der er nysgerrig på og bekymret for at høre, hvordan de har det. Francoise fortæller, at hun også sommetider ringer om natten, når tanker fylder for meget, hvortil hendes børn altid forsikrer hende om, at der ikke sker dem noget. Men hun kan alligevel ikke lade være med at ringe dem op.

Med den lange distance kan Francoise desuden i mindre grad aflaste sine børn i hverdagen – fx når børnebørn skal hentes i vuggestue. "Hvis vi boede sammen, så ville det være meget nemmere for alle", fortæller hun. Hvor Francoise kommer fra, har det været kutyme, at minimum ét barn blev boende ved forældrene for at tage sig af dem, når de blev gamle. Med den lange distance frygter Francoise derfor også, at hun i den sidste del af livet må give op på håbet om at hendes børn skal varetage hendes eventuelle plejebehov, og at hun i stedet må hjælpes af det kommunale sundhedsvæsen. En tanke, der yderligere fodrer Francoises bekymringer: "De der tanker om, at der kommer et personale og tjekker mig – hvordan jeg har det, om jeg stadig trækker vejret – og så lukker døren og går igen, dét bekymrer mig".

Penge og økonomi

Efter genbosætning i Danmark modtager kvinderne i udgangspunktet den lave selvforsørgelses- og hjemrejseydelse (jf. Baggrund). Mens de får flere penge udbetalt i Danmark, end de gjorde af FN i flygtningelejrene, har det for kvinderne krævet en tilvænning at kunne administrere deres månedlige ydelse og få greb om penges værdi i Danmark (se Mortensen et al., 2022).

Mange af kvinderne oplever, at de har en "dårlig økonomi", og at de derfor har svært ved at få pengene til at slå til i hverdagen. De fortæller, at deres månedlige ydelse kun lige dækker husleje, mad og andre helt basale behov. Flere udtrykker, at de går med ønsker om at kunne bruge flere penge på transport, så de kan besøge venner og bekendte, eller på at købe et fjernsyn eller en telefon, så de kan holde

sig selv mere beskæftiget og i kontakt med andre i hverdagen. Men kvinderne har meget svært ved at spare penge op, og udsigterne til at kunne bruge flere penge i hverdagen er derfor lange. Dette er en stor frustration for mange.

I andre tilfælde gør den sparsomme økonomi som nævnt, at kvinderne ikke kan flytte i den type bolig eller til den by, som de selv finder mest hensigtsmæssig.

I Danmark modtager alle myndige kvoteflygtninge deres egen økonomiske ydelse. Nogle af de kvinder, der bor med børn over 18 år, fortæller, at det kan være svært at overskue og administrere familiens fælles økonomi, når flere personer i husstanden modtager egen ydelse. I flere familier har det tidligere været ét familiemedlem, typisk en forælder, som påtog sig ansvaret for at samle og administrere familiens penge. Flere har derfor svært ved at holde overblikket over de selvstændige ydelser og oplever, at de har færre midler mellem hænderne.

Jeg kan ikke se, at jeg har en fremtid [...] Når jeg siger det, så er det fordi, at jeg får lidt over 1000 danske kroner til at leve for. Det er dét. Det er svært. Også til kost. Et fjernsyn, for eksempel... Den tid jeg går hjemme, at få tiden til at gå ved at se ting på et fjernsyn... Men jeg kan ikke skaffe mig et fjernsyn med de penge, jeg får. Og jeg har ikke håb, når jeg ved, at jeg ikke får et arbejde.

(Rosalie)

Det, jeg kunne tænke mig, det var at få en bedre økonomi. Jeg bor alene, og jeg har ikke noget fjernsyn. I stedet for kan jeg kun gå ind i mine tanker, ind i mig selv. Hvis jeg havde chancen, så ville jeg måske tilbringe min tid med at se noget på fjernsynet.

(Veronique)

Vi får penge hver for sig. Det er ikke sådan, at man kan samle og sige, at sådan skal vi... Ja, ligesom vi gør i Afrika, hvor det er én forælder, der sørger for, at alle medlemmer i familien får nok. Når det er hver for sig, kan det være sværere.

(Beatrice)

Sundhed og helbredsudfordringer

En tidligere kortlægning har vist, at kvoteflygtningene fra DR Congo generelt udgør en gruppe med væsentlige helbredsudfordringer – dette gælder både kroniske og behandlingskrævende somatiske sygdomme samt traumer og PTSD. For flere kvoteflygtninge er deres sygdomme først blevet diagnosticeret efter genbosætning i Danmark (Drud-Jensen et al., 2023).

Samtlige kvinder i nærværende undersøgelse fortæller, at de i varierende omfang lever med helbredsproblematikker i deres hverdag. Langt de fleste fortæller primært om somatiske sundhedsudfordringer, fx relateret til bestemte sygdomme eller smerter i forskellige lemmer.

En del af kvinderne oplever, at deres helbredsudfordringer er så udprægede, at det i en væsentlig udstrækning begrænser dem i hverdagen. For flere gælder det, at de pga. sygdomme og/eller smerter har svært ved at deltage i sprogskole og praktik, og at de ikke forventer at kunne varetage et job på længere sigt – bl.a. fordi de har svært ved at sidde eller stå lang tid ad gangen, og at de på grund af smerter har svært ved at koncentrere sig. Deres udfordringer kan desuden besværliggøre hverdagslige aktiviteter som at tage sko på, handle ind, gøre rent, gå på træppe og/eller gå længere strækninger til, for eksempel, den lokale bybus eller togstation, der kan forbinde dem til sprogskole, sagsbehandler eller slægtninge. Desuden oplever nogle kvinder, at deres sygdomme medfører et øget behov for privatliv, hvilket kan føles svært at opnå i hushold, hvor mange familiemedlemmer bor sammen på lidt plads.

Mens flere oplever, at disse begrænsninger nødsager dem til at blive meget i hjemmet, fortæller enkelte andre dog, at kropslige smerter kan blive værre, hvis man er derhjemme og ikke får rørt sig tilstrækkeligt i hverdagen.

Nogle af kvinderne oplever, at deres sundhedsudfordringer aktuelt begrænser dem i en sådan grad, at de kan have svært ved at se en holdbar hverdag og fremtid for sig.

Nogle af kvinderne nævner desuden, at de døjer med svære tanker og har udfordringer med deres mentale helbred. De fortæller, at det kan være meget svært at være alene med og håndtere egne tanker, og nogle forsøger derfor aktivt at holde sig beskæftiget i hverdagen, så tankerne ikke fylder for meget i deres bevidsthed. Én understreger dog, at håndteringen af svære tanker og minder fra fortiden har været et livsvilkår for dem længe, og at man lærer at acceptere dem og finde ud af, hvordan man bedst kan leve med det.

Flere har efter ankomst til Danmark været igennem længere udredningsforløb for diverse sygdomme og har modtaget lindrende behandling. Andre venter fortsat på afklaringer eller tider til behandling eller operation. Overordnet set har kvinderne derfor hyppigt frekventeret praktiserende læger og sygehuse, og de fleste oplever, at de i Danmark har fået – og aktuelt får – den hjælp og behandling, som de har brug for til deres somatiske udfordringer. Flere af kvinderne oplever derfor færre helbredsudfordringer efter genbosætning. For andre gælder det, at behandlinger ikke virker tilstrækkeligt eller afhjælper deres smerter, og nogle oplever derfor, at deres helbredsudfordringer er blevet forværrede.

Samme mønster gør sig gældende i kvindernes oplevelse af deres humør og mentale sundhed. Nogle fortæller, at deres humør er blevet bedre, fordi de aktuelt lever under forbedrede forhold og mærker fred og ro i deres kroppe. Andre føler sig – fortsat – tynget af fortidens fortrædeligheder og oplever, at svære vilkår efter genbosætning og afsavn til familiemedlemmer og ens sociale liv i Rwanda aktuelt påvirker deres humør meget negativt. Flere af kvinderne har enten ikke tro på eller kendskab til, at de kan modtage hjælp til deres mentale sundhed. Nogle følger en religiøs overbevisning om, at fysiske eller psykiske smerter er et personligt anliggende, hvorfor man ikke taler med andre, herunder nære familiemedlemmer, om dem og forestiller sig, at man selv skal håndtere dem.

Min tro tillader mig ikke at vise, hvad jeg føler. I Biblen siger man, at i gode tider og i dårlige tider skal du sige 'tak, Gud'. Så jeg vil ikke vise, hvad jeg føler, til min næste. Om jeg har ondt eller ikke ondt, jeg vil bare vise min næste, at jeg smiler, selvom jeg ikke har det godt. [...] Mine smerter, det er mine.

(Rosalie)

Jeg er syg. Men jeg var også syg i Afrika, men det er fordi, jeg ikke blev ordentligt undersøgt. Jeg har ikke fået behandling. Vi ved heller ikke endnu, hvad jeg fejler præcist. Det er det, vi venter på.

(Beatrice)

At gå på sprogskolen med de her smerter... Jeg kan ikke koncentrere mig, så hvordan kan jeg lære sproget? At tage til praktikken, mens jeg har de der smerter... Ved du hvad, jeg har ikke sagt det, men det nytter ikke. Jeg kan ikke se, hvad jeg lærer derovre. Jeg kan ikke se det [...] Praktikken, normalt, fører til job. Og jeg er der, med smerter, men hvor skal jeg hen? Den praktikplads, det er noget, som man skal, når man skal nå et sted, hvor man kan få arbejde. Hvilket arbejde får jeg med de her smerter?

(Rosalie)

Jeg føler selv, at jeg fejler rigtig mange ting. Og det har lægen også sagt. Altså, jeg har noget psykisk, altså i forhold til hovedet, og jeg kan ikke forklare, hvad det er. Og så fejler jeg noget med ryggen, og så er der noget med ribbenene og knæene og benene. Det føles som om, at det stikker en gang i mellem. Og den første måned, jeg var her i Danmark, prøvede jeg at gå i skole, men det er svært for mig, for hver gang jeg skulle stige af bussen, så følte jeg, at jeg var ved at falde ned på mit knæ. Så efter en måned kom jeg til en undersøgelse på hospitalet, hvor blev taget rigtig mange blodprøver. Og de sagde til mig, at jeg var meget syg.

(Nzigire)

Der er ingen, der kan se på mig, at jeg har den mærkelige, store bagage, som jeg har, med mig. [...] Men sådan er livet. Man kan tro, at jeg er den heldigste kvinde, der findes, fordi man vurderer mig ud fra, at jeg hygger mig og virker glad og snakker, som jeg gør. Men det er fordi, jeg bare har accepteret det og tager det, som det kommer. Alt det, der kommer, tager jeg bare, som det er. Så jeg har lært at leve med det.

(Sidonie)

FOR MANGE SMERTER TIL AT ARBEJDE OG LÆRE DANSK

Jeanne har efterhånden levet mange år med helbredsudfordringer og smerter forskellige steder i kroppen. Sådan var det også under ophold i FN-lejren i Rwanda. Men efter genbosætning i Danmark er smerterne især ryggen taget til. "Jeg har konstant smerter", fortæller Jeanne, og mens hun jævnlige vrider sig og skifter siddestilling, forklarer hun, at hun blandt andet har svært ved at sove om natten og slæbe indkøbsposer. Den største udfordring består dog i hendes deltagelse i sprogskole og praktik, som aktuelt er på programmet alle ugens hverdage. Hun får ondt, når hun skal sidde ned i lang tid ad gangen, og hun oplever, at smerterne svækker hendes koncentration og dermed evne til at lære og optage ny information: "Jeg prøver at skjule, at jeg har smerter. Jeg prøver at smile, selvom jeg har smerter. Men hvad nytter det, når jeg ikke kan koncentrere mig?"

Jeanne har været til lægen og på sygehuset mange gange. "Det er noget, som de ikke kan ændre. Smerterne er nogle, jeg skal lære at leve med", fortæller Jeanne om den dom, lægen har givet hende. Selvom Jeanne drømmer om at lære dansk og få et job, så hun kan tjene sine egne penge, føler hun sig alt for syg til at deltage i beskæftigelsesrettede

forløb. Derfor har hun snakket med både sin læge og sine kontaktpersoner i kommunen om muligheden for at få tilkendt en førtidspension. Men Jeanne har fået indtrykket, at det aktuelt ikke kan lade sig gøre. Samtidig er hun nervøs for, om hun bliver trukket i sin i forvejen lave ydelse, hvis hun har for mange sygedage og bliver hjemme fra skole og praktik. Derfor tager hun fortsat afsted hver eneste dag.

Med følelsen af, at de daglige smerter bliver værre og værre, nærer Jeanne begrænset håb for en lys fremtid i Danmark: "Hvordan vil jeg klare mig om fem år, når jeg har de her smerter i dag?" Når smerter eller bekymringer fylder for meget i Jeannes bevidsthed, søger hun typisk tilflugt i sin tro. Påmindelsen om Guds tilstedeværelse i hendes liv og troen på, at der er en mening med det, hun gennemlever, kan dulme de svære tanker. Alligevel forholder Jeanne sig kritisk over for de juridiske forpligtelser, hun er blevet mødt af i Danmark. Særligt fordi hun oplever, at den danske stat stiller for høje krav til (syge) flygtninge. Hun mener ikke, at hun får lov til at opnå den fred og hvile, som hun inden afrejse forventede at blive tilbudt, men må i stedet arbejde hårdt for at deltage i programmer, som ingen veje fører.

Sprogtillæring og sprogbarrierer

For alle kvinderne i undersøgelsen gælder det, at de taler begrænset eller intet dansk. Flere af dem er desuden analfabeter og har derfor aldrig lært at skrive eller læse på deres modersmål. Blandt dem, der går på sprogskole, har det derfor føles særligt svært at skulle lære at læse og skrive på et helt nyt sprog.

Samtlige kvinder, der går i sprogskole, oplever, at det er meget vanskeligt at lære dansk. Enkelte fortæller, at de dog kan mærke bittesmå fremskridt i deres læring og er derfor meget motiverede for at fortsætte. Andre fortæller, at de har meget begrænset udbytte

af undervisningen – fordi undervisningen opleves for svær og/eller fordi de ikke kan huske de ting, de lærer. Én fortæller, at hendes "hjerne er gammel", og generelt føler flere af kvinderne sig langt mindre læringsparate nu, end de har gjort tidligere i livet.

Flere kvinder ønsker derfor ikke at gå i sprogskolen længere; enten pga. begrænset udbytte eller fordi sygdomme og/eller kropslige skavanker giver smerter og hindrer deres koncentration. Samtidig gælder det for nogle, at de er boligplaceret langt væk fra kommunens hovedby, hvor sprogskoler typisk er

placeret, og at det derfor føles krævende at 'rejse' frem og tilbage fra sprogskolen. Flere af kvinderne drømmer derfor om at få tilkendt en førtidspension, så de ikke er forpligtede til at deltage i bl.a. sprogskoleundervisning.

Selvom mange af kvinderne rigtig gerne vil lære det danske sprog og ser det som en nøgle til et nemmere hverdagsliv og en øget omgangskreds i Danmark, har de fleste begrænset eller ingen tro på, at de kommer til at lære dansk.

Mens flere oplever sprogtillæringen som håbløs, beretter nogle dog om, at sprogskolen er en vigtig social arena i deres nye hverdag. Selvom de sjældent kan tale verbalt med andre kursister, er sprogskolerne typisk et af de få steder, hvor kvinderne møder andre mennesker og indgår i et fællesskab. Samtidig sørger forløbene for, at kvinderne kommer ud af hjemmet og fastholdes i en rutine i hverdagen, hvilket flere sætter pris på.

Jeg har aldrig været i skole, heller ikke i Congo, så det var svært for mig at være i skole. Jeg var sammenlagt i skolen i en måned. Men fordi de andre skrev, og jeg ikke kunne finde rundt i det, og jeg ikke forstod, hvad de sagde, så sov jeg bare i timerne i stedet for [...] Vi snakkede sammen, og vi kom med løsningen, at det måske var bedre, at jeg bare blev hjemme i stedet for [...] Det var den bedste løsning, for det er ret svært, når man ikke engang kan skrive ordentligt eller læse sit eget sprog, og så lige pludseligt at skulle have et andet sprog oveni. Så er det meget svært. Også fordi jeg er gammel.

(Sidonie)

Jeg lærer ikke så meget. Det, jeg lærer derovre, det er noget, som jeg glemmer med det samme. [...] Hvis det er mig, der skal bestemme, så vil jeg sige 'vi stopper her'.

(Elisee)

I skolen, det er der jeg møder andre og kan snakke med nogen. Så jeg er glad for at komme i skolen. Også fordi jeg har de der tanker om, at jeg gerne selv vil kunne forstå bare et eller andet, i stedet for at man skal have tolk med hele tiden. For eksempel næste gang jeg skal til læge, så skal jeg have min søn med, fordi han forstår meget mere, end jeg gør. Det er den der tanke om, at jeg vil gerne kunne forstå... Jeg ved godt, at det også bliver svært at snakke dansk, men bare at forstå lidt...

(Anifa)

Sprogskolen synes jeg godt om. Fordi der møder jeg andre, og så er jeg ikke alene herhjemme. Jeg kommer lidt ud. Men at lære det danske sprog, det tror jeg ikke, at jeg kommer til. Jeg er der bare i stedet for at blive her alene.

(Veronique)

Samtlige kvinder fremhæver sprog som en stor barriere i deres nye hverdage i Danmark. Det gælder både de, der aktuelt går i sprogskole og ikke mindst dem, som ikke modtager undervisning.

De fremhæver især, at deres begrænsede dansk-kundskaber udgør en betydelig barriere for at lære andre mennesker at kende og dermed opbygge et lokalt netværk i Danmark. Andre nævner også, at sprogbarrieren hæmmer deres muligheder for at kunne kontakte fx kommunale medarbejdere og opnå hjælp og støtte, når man har brug for det; for at kunne få hjælp til at håndtere svære tanker; samt for at kunne orientere sig i og opsøge lokale fællesskaber og aktiviteter for ældre. Samlet oplever flere, at sprogbarrieren udgør en væsentlig hæmsko for deres oplevelse af selvstændighed og lokal inklusion i Danmark.

Det [sproget] er jo en stor udfordring. Det der med, at du vil gerne sige noget, men du kan ikke sige noget. Selvom du bruger tegnsprog, så er det ikke det samme. Så det er meget udfordrende og meget svært. For eksempel hvis man gerne vil snakke med kommunen, så kan man jo ikke. Fordi man skal have en tolk, og det koster penge. Så nogle gange vil man gerne snakke med dem, men fordi man ikke kan sproget, så bliver man nødt til at vente til de indkalder en til samtale.

(Anifa)

Desuden fortæller nogle kvinder om tilfælde, hvor der ikke er booket tolk ved læge- eller sygehusbesøg. Dette er til stor frustration, da kvinderne i sådanne tilfælde fratages muligheden for at gøre sig forståelig, udtrykke sig og spørge ind til de forhold, de har brug for viden om. Samtidig nævner nogle, at læger eller kommunale medarbejdere sommetider booker tolke fra Burundi, som har en anden dialekt, og som kvinderne derfor har sværere ved at forstå.

Flere kvinder er stoppet med at møde op til aktiviteter og lokale mødesteder, fx i kirker eller frivilligcentre, fordi de ikke forstår det talte sprog og oplever, at de derfor ikke får tilstrækkeligt udbytte af samværet.

Jeg kommer ikke til at tale sproget eller kommer til at skrive. Jeg skriver jo, men at lære sproget som de [unge] skal, det tror jeg ikke på [...] Man kan ikke komme videre uden sproget. [...] Jeg kommer ikke videre. Se for eksempel... Nu har vi været her i to år. Hvornår skal jeg selv finde ud af at tage toget, at tage... Det er ligesom en drøm. Hvordan vil jeg klare mig selv?

(Rosalie)

Jeg tror problemet [med at få venner] bare er sprog. Dem, vi kender fra sprogskolen, vi hilser bare på hinanden. De kan ikke dansk, vi kan ikke dansk. Vi er glade for hinanden, men vi kan ikke kommunikere. Jeg håber, at vi kommer til at tale sproget. Så kan vi blive venner.

(Beatrice)

Vi har naboer, men de taler deres sprog, jeg taler mit eget sprog. Ja, vi er naboer, men det er kun dét. [...] Jeg møder nogle på min alder, men når du ikke snakker med dem, kan du så sige, at du kender dem? Jeg kender dem ikke [...] Hvis vi kunne kommunikere, kunne vi lave nogle ting sammen. Vi kunne lære om andre kulturer for eksempel. Vi kunne hygge os sammen. Hvis vi kunne kommunikere.

(Veronique)

ONLINE TROSFÆLLESSKAB BLANDT SPROGFÆLLER

Klokken nærmer sig 17 om eftermiddagen, og Furaha sætter sig til rette i sofaen. På sofabordet foran hende ligger både en bibel og en salmebog på kinyarwanda klar, og med sin telefon i hånden sidder hun i stilhed og venter på, at dagens session på kommunikationsplatformen Zoom går i gang.

Siden Furaha var helt lille, har hun været vant til at gå regelmæssigt i kirke, og hendes forhold til og lovprisningen af den kristne Gud spiller en stor og betydningsfuld rolle i hendes hverdagsliv. Efter genbosætning i Danmark fandt hun derfor hurtigt en kirke i lokalområdet, som på papiret skulle tilhøre den samme trosretning, som hun identificerer sig med. Efter et par besøg i den lokale kirke i Danmark, stoppede Furaha dog med at komme. "Det foregår på dansk. Vi forstår ikke, hvad der bliver sagt", fortæller Furaha og tilføjer, at "Jeg tager simpelthen ikke derover, siden jeg fandt ud af, at jeg ikke kunne forstå noget". For Furaha blev sprogbarrieren så mærkbar, at hun ikke kunne se et tilstrækkeligt udbytte ved at komme i kirken.

Tilbage i sofaen er Zoom-sessionen så småt startet, og stemmer fra nær og fjern hilser skiftevis på og melder deres 'ankomst'. Efter Furaha blev genbosat i Danmark, blev hun af bekendte gjort opmærksom på, at andre kinyarwandatalende trosfæller, som nu bor inden for samme tidszone i det nordlige Europa, er begyndt at afholde daglige gudstjenester og bibelstudier online på Zoom. Furaha har tilsluttet sig dette online fællesskab, og sammen med andre kinyarwandatalende sidder hun derfor nu og lytter til prædikener og synger salmer sammen med trosfæller, der befinder sig hundredvis af kilometer væk fra hendes lejlighed i Danmark. "Det betyder meget, for dér forstår jeg det. Det er på kinyarwanda. Det er godt til min sjæl. Det hjælper mig", fortæller Furaha.

Resten af timen, indtil klokken slår 18, følger Furaha derfor troligt med i det fællesskab, hun i fraværet af et tilsvarende, fysisk alternativ nu har fundet online i håbet om at få sit åndelige behov opfyldt.

Sociale relationer, netværk og ensomhed

Kontaktflader med og afsavn til relationer både lokalt, nationalt og transnationalt spiller en stor rolle i kvindernes hverdagsliv. Denne sektion dykker ned i kvindernes forskelligartede netværk og beskriver, hvordan sociale relationer og fællesskaber – eller manglen på samme – påvirker deres sociale trivsel i Danmark.

Lokale netværk

Samtlige kvinder i undersøgelsen fortæller, at de aktuelt har et meget begrænset socialt netværk i deres lokalområde. Mens enkelte en sjælden gang imellem deltager i aktiviteter i lokale aktivitetscentre, kirker eller forsamlingshuse, har de færreste af kvinderne fundet ind i meningsfulde, lokale fællesskaber i Danmark. Desuden er det ikke lykket for nogen af kvinderne at få tildelt en frivillig netværksperson.

Alle har dog kontakt til få andre congolesiske familier i området – for de flestes tilfælde er det andre kvoteflygtninge, som er blevet genbosat efter 2021, mens andre også/i stedet har kontakt til familier med congolesisk baggrund, som har boet i Danmark i 10-15 år. Samtlige kvinder fortæller, at de finder stor glæde og værdi i at kende andre, som taler kinyarwanda, og som kommer fra samme område i DR Congo som dem selv, fordi oplevelsen af at dele 'baggrund' og historie bidrager til følelsen af at kunne spejle sig i og dele et fællesskab med andre her i Danmark. Samtidig fortæller flere, at de med andre congolesere kan tale om og minde deres fortidige liv i DR Congo og Rwanda, hvilket er utroligt vigtigt for dem.

Flere af kvinderne understreger dog, at det kan være svært at rejse for at besøge bekendte, når man pga. kropslige skavanker ikke er særlig mobil længere og/

eller ikke har økonomien til at betale for transportomkostningerne. Fordi turen er svær at overkomme eller betale, fortæller flere, at de efterhånden sjældent besøger kinyarwandatalende familier i egen eller nærliggende kommune.

Blandt kvinderne er der generelt et stort ønske om at kende flere mennesker i deres lokalområde, end de aktuelt gør. Særligt gælder det, at de savner at have et lokalt fællesskab med andre, som de kan forstå (verbalt) og/eller identificere sig med. De forestiller sig, at det vil bidrage positivt til deres sociale trivsel, hvis de lærer flere mennesker at kende lokalt og træder ind i nye fællesskaber.

Kvinderne oplever dog, at de pga. sprogbarrierer har svært ved at opsøge ikke-kinyarwandatalende, og de færreste tror på, at de kan lære dansktalende at kende, så længe de ikke kan sproget. De, der oplever langsom fremgang i deres sprogtillæring, har håb om, at det vil blive lettere at opbygge relationer i fremtiden; andre forventer ikke at lære dansk og tror derfor ikke på, at de vil få nye bekendtskaber med ikke-kinyarwandatalende. Samtidig deler flere af kvinderne oplevelsen af, at dansktalende i deres lokalområde aldrig opsøger dem og dermed ikke gør en indsats for at lære dem at kende.

Mange af kvinderne fortæller, at de i særdeleshed savner at kende og være i et fællesskab med andre ældre, hvor de kan snakke og lave 'hyggelige' aktiviteter sammen. Flere af kvinderne kender dog ikke til lokale ældrefællesskaber, de kan opsøge. Hvis de med tiden skulle blive inviteret ind i et fællesskab, forventer de dog, som nævnt, at deres manglende danskkundskaber vil afholde dem fra at kunne deltage i aktiviteter og/eller, at de vil føle sig utilpas ved ikke at kunne kommunikere med andre deltagende.

Der er ikke nogen [i lokalområdet], som jeg kender personligt [...] Der er naboer. Men det er nogen, som vi ikke snakker sammen med. For eksempel har min datter fået en baby. De kunne se, at hun var gravid, og at hun har fået en baby. Der var ikke nogen, der kom og sagde tillykke med det! Nej. [...] De kunne se, at vi kom fra sygehuset med en ny baby, men de sagde ikke noget.

(Elisee)

Det, jeg savner mest, det er at kunne snakke med naboen. Man havde rigtig mange ting tilfælles med andre i Rwanda. Selvom det ikke var mit land, så var kulturen den samme. Vi havde samme kultur, og de snakkede akkurat samme sprog, som vi gjorde. Så tingene var nemmere og lettere. Og det der med, at du ved, at dine naboer tager sig af det – hvis du tager afsted, så ved du, at naboen passer godt på dine børn. Og sådan nogle ting. Bare det der fællesskab. Det betyder rigtig meget. Det er noget, jeg savner rigtig meget, som ikke er her.

(Anifa)

Vores naboer deromme, vi kender ikke hinanden. Jeg har aldrig været der, og de er heller ikke kommet herom. Man passer bare sig selv. Førhen plejede jeg at gå udenfor og gå lidt rundt her omkring huset, men siden der er kommet sne, er det som om, at der er kommet hegn om huset.

(Nzigire)

Jeg savner rigtig, rigtig meget at snakke med nogen på min egen alder. Jeg bliver lidt forvirret, når jeg er sammen med unge mennesker hele tiden. For de er hele tiden på deres telefon. Men det er blevet lidt bedre efter hende naboen [som også er genbosat fra Rwanda] er flyttet ind, for så snakker vi lidt. Ellers er det svært at være sammen med unge mennesker [...] Når man er sammen med ens jævnaldrende, så snakker man bare. Så snakker man bare om livet, det man har set i skolen, vores oplevelser og sådan nogle ting.

(Anifa)

De nye flygtninge, der er kommet, som er kinyarwandatalende, der er der nogen, jeg taler med. Men dem, der har været her i mange år, de er slet ikke til at få kontakt til. Fordi de er rundt og laver alle mulige ting. De er meget optaget. De er godt integrerede i den danske kultur, og de kan overhovedet ikke... De har ikke tid til det.

(Sidonie)

Der har været nogen for at fortælle mig om nogle muligheder, og de har vist mig et sted her i byen, hvor man kan gå hen og sidde med mange andre ældre. Hvor man hækler eller træner. Og bare snakker sammen. Laver små ting sammen. Men problemet er jo sproget. Jeg er den type, der kan lide at snakke. Jeg kan bare sidde sammen med andre og hygge, når vi snakker sammen. Men når jeg kommer derud, så er jeg helt stille, og jeg føler mig fuldstændig utilpas i det miljø der. Fordi jeg ikke kan tale eller snakke med dem. Jeg føler mig helt forkert, når jeg sidder med en, jeg ikke kan kommunikere med.

(Sidonie)

Siden jeg er kommet, er der ikke nogen, der kender mig, og jeg kender heller ikke dem. Men de er jo også i gang med deres liv og arbejde. Selv hvis jeg tog initiativ, ville de bare være på arbejde eller i skole [...] Selvfølgelig er jeg ked af det over, at man fx har en nabo, og man ved ikke, hvem det er, og de ved ikke, hvem du er. Der er én nabo, som var her én gang. [...] De kom én gang og sagde, at de kommer igen. Men de kom aldrig. Men det er på grund af, at de også skal passe deres liv og arbejde.

(Nzigire)

Selvom flere af kvinderne har et betydningsfuldt fællesskab med andre kinyarwandatalende i Danmark, ønsker mange i særdeleshed at have kontakt til endnu flere ældre. Kvinderne oplever, at det kan være svært at snakke og identificere sig med nogle af de yngre mennesker, der er ankommet til Danmark i samme kohorter som dem selv. Derfor mener flere også, at de har begrænset udbytte af eventuelt samvær med yngre, genbosatte congolesere.

Nogle af kvinderne fortæller, at dette bunder i en oplevelse af, at der kan være store generationelle forskelle. Først og fremmest føler flere kvinder, at man kan have andre og bedre samtaler med ældre end yngre congolesere. Dette skyldes særligt, at kvinderne gerne vil tale om og mindes gamle tider i DR Congo, som yngre mennesker ikke har gennemlevet, og som de unge, efter kvindernes opfattelse, heller ikke har interesse i at høre om. For det andet

oplever flere kvinder, at der kan være store forskelle mellem folk, der er opvokset og har levet i DR Congo og folk, der er født i FN-lejrene i Rwanda. Nogle af kvinderne fortæller, at de selv typisk har et andet forhold til deres oprindelsesland og andre erfaringer med at leve et selvstændigt liv uden økonomisk bistand fra FN, eftersom flere tidligere har haft eget hushold og tjent egne penge.

Herudover fortæller flere kvinder også, at yngre familiemedlemmer og tidligere genbosatte congolesere, som de måtte kende i deres nærområde, typisk har meget travlt i hverdagen. Kvinderne oplever, at mange yngre, især fra tidligere kohorter, er blevet væsentligt mere indsluset i det danske samfund, har skole- eller arbejdsforpligtelser samt har opbygget større sociale netværk end dem selv, hvorfor de yngre sjældent har tid til – eller behov for – at opsøge socialt samvær i samme omfang som dem selv.

Det, jeg savner mest, det er at sidde sammen med ældre kvinder på min alder. Fordi vi brugte meget tid sammen. At sidde sammen på en bænk udenfor og snakke sammen, så går tiden på den måde. Og når jeg følte mig frisk, så kom jeg ud til dem og hyggede sammen. Det savner jeg meget.

(Mireille)

Hvis det var mig, der skulle komme til Danmark på ny, mens jeg var klar over alt det, der foregår med ensomhed og den måde, man bor på her i Danmark, så ville jeg ønske, at man placerede mig et sted, hvor der er mange andre afrikanere. Ikke nødvendigvis sådan, at de bor i den samme bygning. Det behøver det ikke. [...] Men hvor muligheden for at besøge hinanden ikke er så begrænset. Især for ældre. Så kunne jeg bare have en veninde eller en ældre, jeg nemt kunne lære at kende og kommunikere med. Så kunne jeg bare besøge hende og ikke føle mig ensom, fordi jeg bare er hele dagen i min egen lejlighed [...] Det vil altid være bedre, at man finder ældre, der er fra næsten samme generation. Og det er fordi, at når man kommer her som ældre, så kan man ikke sproget, og man kommer aldrig til at lære sproget. Så hvis man kommer i den alder, så ville det være det bedste, hvis man har fundet et sted, hvor man har plads til, at de ældre er tættere på hinanden. Sådan at de kan støtte hinanden.

(Sidonie)

DEN AFGHANSKE VENINDE

Det giver nogle skrat henne fra hoveddøren, da en telefonoplader forsigtigt men baksende bliver dumpet ind gennem brevsprækken. "Det var faktisk lige hende", siger Aline, rejser sig fra sofaen og går hen for at hente telefonopladeren, der nu ligger på gulvet foran hoveddøren.

Over et glas appelsinsodavand er Aline i gang med at fortælle om sit nye bekendtskab med en nabo, som også er en enlig, ældre kvinde, der i sin tid flygtede fra Afghanistan til Danmark. På grund af deres høje alder og markante helbredsudfordringer tilbringer de begge mange timer i eget hjem, men i løbet af den seneste tid er de to begyndt at besøge hinanden i aftentimerne. Kvinderne

har dog hvert deres modersmål, og ingen af dem taler dansk, så derfor foregår samværet typisk i (verbal) stilhed: "Måden, vi kommunikerer på, er som to døve mennesker, så vi kigger bare på hinanden og ser tv sammen", fortæller Aline.

Ofte tager Aline og hendes nye veninde også deres smartphones frem og bruger tiden på at vise fotos til hinanden af deres respektive familier, som bor i Danmark eller andre dele af verden. De kender efterhånden hinandens familier fra disse fotos, og Aline har også deltaget i et videoopkald med venindens søn. "Hun er den eneste, jeg 'snakker' med her", fortæller Aline og forklarer, at selvom de to ikke nødvendigvis kan forstå hinanden verbalt, har det stor værdi at sidde sammen, i stilhed, og være nær et andet menneske.

Transnationale relationer

Samtlige ældre kvinder fortæller, at de har relationer til familie, slægtninge og venner, der lever andre steder i verden, og som de i forskellige grader har kontakt til via telefon og sociale medier.

Mens nogle 'kun' har venner og fjerne slægtninge i DR Congo og/eller Rwanda, har størstedelen af kvinderne nære familiemedlemmer, dvs. børn, børnebørn og/eller søskende, som fortsat lever i FN-lejre i Rwanda eller i områder af DR Congo, som aktuelt er præget af uro og konflikt. Andre har familiemedlemmer og venner, som er blevet genbosat verden over, bl.a. i Norge, Finland og USA.

Via sociale medieplatforme som WhatsApp og Facebook har mange af kvinderne typisk kontakt til nære familiemedlemmer flere gange ugentligt. Nogle fortæller dog, at flere forhold udfordrer den tætte, løbende kontakt; blandt andet at taletidskort er dyre i Rwanda, at internetforbindelserne er dårlige i lejrene, eller at nogle af kvinderne selv i perioder har undværet telefoner og har måtte spare op længe, før de fik råd til at købe en ny.

Mange af kvinderne tænker ofte på og nærer et stort afsavn mod de 'signifikante andre', som bor andre steder i verden. Flere bekymrer sig meget om deres familie og venners ve og vel, fordi livsvilkårene i DR Congo og Rwanda er barske, og/eller fordi flere af deres nærmeste er alvorligt syge. Én fortæller desuden, at hun under flugt har mistet kontakten til en række nære familiemedlemmer, hvorfor bekymringer om hvor de befinder sig, og om de stadig lever, optager mange af hendes tanker.

Flere af kvinderne har et håb om, at deres familiemedlemmer kan blive bosat i Danmark – enten gennem FN's kvoteflygtningeprogram, som dem selv, eller via familiesammenføring. Mange har dog begrænset forståelse af og viden om, hvad mulighederne for genbosætning og (midlertidig) opholdstilladelse er i denne forbindelse. Andre kvinder fortæller, at afsavn til personer og relationer i lejren gør, at de ønsker og/eller planlægger at rejse til Rwanda og besøge lejren inden for den nærmeste fremtid.

Det var både negativt og positivt [at blive udvalgt til genbosætning]. Jeg tænkte på, at jeg tager til Danmark, og personligt vil jeg have det godt. Men jeg har min familie tilbage i DR Congo og Rwanda. Hvad med dem? Så det var både negativt og positivt.

(Elisee)

Savner folk, det gør jeg. Men vi snakker i telefonen. Jeg savner min datter. Men det er ikke noget, der fylder meget [...] Min datter i flygtningelejren, det er tit hende, jeg ringer til. Men vi taler ikke så ofte. Hun har ikke råd til det. Hun skal også have [penge] til at modtage opkald, og det kan være et problem.

(Beatrice)

Få fortæller, at de ikke har flere familiemedlemmer tilbage i lejren, og at de ikke længere taler med gamle venner, hvilket bevirker at de ikke har nogle transnationale kontakter.

Ensomhed og social isolation

Langt de fleste af kvinderne har efter deres genbosætning oplevet at føle sig ensomme eller socialt isolerede. Enkelte fortæller, at de primært oplevede ensomhed i de første måneder efter genbosætningen, men at de nu har vænnet sig til at leve alene og til at have et langt mindre socialt netværk, end de havde i DR Congo samt i FN-lejrene. Størstedelen af kvinderne føler sig fortsat ensomme og socialt isolerede og fortæller, at det løbende, men i varierende grad, påvirker deres hverdag i Danmark.

Enkelte kvinder fortæller, at de meget sjældent føler sig ensomme, fordi de går i sprogskole, deltager i praktikforløb og/eller bor tæt på deres familiemedlemmer. Andre fortæller, at de aktuelt føler sig mindre ensomme, end de før har gjort i Danmark, fordi familier fra nyere kohorter er blevet boligplaceret i deres nærområder.

Mange af kvinderne ser en sammenhæng mellem deres oplevelser af ensomhed og en række af de tidligere nævnte forhold og vilkår, der rammesætter og udfordrer deres liv i Danmark. En stillestående

hverdag med få aktiviteter uden for boligen mindsker deres muligheder for at møde nye mennesker; sproglige barrierer opleves som en markant hæmsko for at lære nye mennesker at kende samt for at kunne forstå og modtage information om, hvor og hvilke fællesskaber de kan opsøge; at bo alene og/eller være boligplaceret langt fra familiemedlemmer hindrer muligheden for hyppig kontakt med deres nærmeste. Samtidig opleves markante helbredsudfordringer og deres lille økonomiske råderum som begrænsende for deres overskud samt for transporten til – og eventuelt betalingen af – deltagelsen i arrangementer. Ensomheden kan ikke mindst være relateret til kvindernes savn efter nære familiemedlemmer og bekendte, der lever andre steder i verden, samt til andre kinyarwandalende ældre, som de kan identificere sig med og spejle sig i.

Flere af kvinderne fremhæver at de mest udpræget oplever social isolation i efterårs- og vintermånederne, hvor de føler sig udfordret af det kolde vejr og/eller er utrygge ved at færdes udenfor i kulde, sne og på glatte veje. Samtidig understreger nogle, at svære tanker og mentale udfordringer fylder mere i hovedet, når man er alene.

Samlet kommer flere af kvindernes primære, hverdagslige udfordringer i Danmark til at danne en ond cirkel, der besværliggør deres muligheder for at kunne deltage i fællesskaber, knytte betydningsfulde relationer til andre, øge deres sociale trivsel og mindske deres oplevelser af ensomhed.

Flere af kvinderne forestiller sig, at deres oplevelser af ensomhed og social isolation kunne mindskes, hvis netværket af kinyarwandalende personer i nærområdet blev øget. Dette gælder særligt, hvis de lærer flere kinyarwandalende ældre at kende, som de kan kommunikere med og lave 'hyggelige' aktiviteter sammen med. Andre nævner, at de nok ville være mindre ensomme, hvis de var mere beskæftiget med aktiviteter i hverdagen. Aktuelt tilbringer mange af kvinderne en del timer foran deres fjernsyn for dermed at holde sig beskæftiget og ikke tænke for meget på svære tanker eller oplevelser af ensomhed.

Mange af kvinderne har dog begrænset tro på, at deres ensomhed kan mindskes, og de færreste af kvinderne har fortalt andre, at de føler sig ensomme i Danmark - hverken til kommunale medarbejdere, præster eller familiemedlemmer. Kvinderne forklarer, at de typisk håndterer svære tanker, bekymringer og hårde livsvilkår ved at snakke med og lovprise deres Gud. Flere af kvinderne vurderer, at de derfor må håndtere deres ensomhed og finde trøst på egen hånd ved at bede til Gud eller snakke med sig selv (se evt. Jensen et al. 2024).

Ja, det [ensomhed] oplever jeg meget. Kan I ikke selv forestille jer at være alene hjemme fra morgenstunden til børnene kommer hjem kl. to eller tre? Jeg sidder alene. Jeg føler mig meget ensom. Men sådan er det. Jeg kan ikke gøre andet.

(Mireille)

Jeg har en familie, så jeg føler mig ikke ensom. Det var kun dengang vi kom til Danmark, dengang vi var i karantæne [pga. mistanke om Covid-19], at jeg følte mig ensom. Ellers så nej, for jeg har min familie.

(Anifa)

Særligt kan der blandt kvinderne være stor påpasselighed med at fortælle kommunale medarbejdere om deres oplevelser af ensomhed og social isolation. Kvinderne vil ofte gerne udvise stor taknemmelighed, og de er nervøse for, at hvis de involverer andre i deres udfordringer, vil de blive opfattet som besværlige og utaknemmelige over de forhold, de lever under i Danmark. Samtidig mener de ikke, at kommunale medarbejdere eller andre 'skylder' dem hjælp til deres problemer. Mange af kvinderne er derfor indstillet på at vænne sig til deres ensomhed og tænker ikke, at de kan eller bør modtage hjælp fra andre for at mildne det.

Flere af kvinderne understreger dog ved flere lejligheder, at deres livsvilkår og tilværelse i høj grad er blevet forbedret efter genbosætning. Netop derfor vil flere heller ikke dvæle for meget ved deres følelser af ensomhed eller forlange forbedringer. Nogle mener således, at de selv – og andre ensomme ældre i Danmark – bør 'tage sig sammen' og acceptere deres tilstand, da det sammenlignet med livet i DR Congo og/eller Rwanda opfattes som 'småting'.

Selvom jeg ikke er alene her, føler jeg, at jeg er ensom.

(Elisee)

At føle sig ensom, det gør jeg [...]. Når du føler dig alene, ensom, så tænker du også for meget [...] Det er det, der kan være lidt svært. Du er her, du har ikke noget at kigge på, og så er det kun dig inde i hovedet. Du tænker. Ja, det er dét, der kan være lidt svært. For så kan man tænke på mange ting. Gode ting og dårlige ting.

(Rosalie)

Mennesker er ikke skabt til at være alene, men min tilstand gør, at jeg ikke kan mødes med nogen, selvom jeg gerne vil [...]. Det kunne være meget lettere, hvis jeg kunne mødes med nogen, hvor vi snakker samme sprog. Men jeg kan ikke rigtigt bruge nogen, der ikke taler samme sprog som mig, for vi vil ikke kunne forstå hinanden [...]. Det vil tilføre rigtigt meget i mit liv. Hvis der var nogen, ville jeg fx være mindre ensom. Og så kan vi snakke sammen, til vi ikke kan mere, og så kan vi gå hjem og sove i vores seng, og så mødes igen.

(Nzigire)

Det sker så tit, at jeg føler mig alene, ensom. At sige noget om hvornår det kommer... Det er forskelligt. Det kommer, og så føler man sig bare helt ked af det. Eller sådan frustreret. Og andre gange føler man, at 'jeg er nødt til at acceptere det her'. Så føler man, at man er bare sådan... Tilpas. Igen. Men så kommer det, og når det kommer, så er det at jeg føler mig frustreret og har så mange tanker og tænker 'i hvor lang tid skal jeg opleve det her?'. 'Hvor lang tid skal der gå med den her oplevelse?'

(Sidonie)

FLERSPROGLIGT FÆLLESSKAB I ET LOKALT FORSAMLINGSHUS

Klokken nærmer sig 16, og Yolande er gået på sit værelse for at iføre sig en af de kitenge-kjoler, hun har medbragt fra Rwanda. Sammen med et par af sine familiemedlemmer skal hun ned til byens forsamlingshus, hvor lokale frivillige et par gange om måneden afholder sociale arrangementer for nydanskere i området.

I dag ankommer Yolande og hendes børnebørn som de første deltagere til dagens café. På tre langborde står frugt, konfekt, kaffe og saftevand klar, og et par smilende frivillige byder familien velkommen. Yolande hilser alle med et kram, og med et smil på læben udveksles der ord på både dansk og kinyarwanda, som modtageren ikke synes at forstå.

Yolande finder en plads ved ét af langbordene, og over de næste timer bliver der syslet med kreative projekter, snakket, sunget sange og spist aftensmad. Mens Yolandes børnebørn og andre deltagende forsøger at snakke på kryds og tværs, er Yolande anderledes tavs, fordi hun ikke taler ét ord dansk. Flere frivillige forsøger med fagter og småord

at kommunikere med hende, og når kropssproget ikke længere rækker, eller misforståelser opstår, må de enten tilkalde et barnebarn til at tolke eller tage sig grinende til hovedet og efterfølgende give op.

Men selvom sproget driller, forklarer Yolande, at samværet i forsamlingshuset tillader hende at genkalde sig tiden i DR Congo, som hun savner, samt skabe nye, betydningsfulde øjeblikke: "Når jeg er dér, så får jeg minder. Dengang jeg var i Congo, før der kom krig og alt det der, der sad kvinder sammen, og mænd sad sammen, og børn sad sammen, og snakkede og hyggede. Og dem, der er her nu... Selvom vi ikke kan snakke sammen, så får jeg de der følelser tilbage, når de kommer, krammer mig og siger 'hej'. Det betyder ikke så meget, at vi ikke kan snakke sammen. Jeg er bare glad for at være der, og mest af alt får jeg nogle følelser tilbage fra langt væk, når jeg er der."

Med muligheden for både at genkalde og skabe minder med andre, der vil hende det godt, understreger Yolande, at sprogbarrieren aldrig vil afholde hende fra at møde op til et nyt arrangement i forsamlingshuset.

Genbosætning sidst i livet

Rapportens sidste sektion opsamler kvindernes oplevelser og erfaringer med at blive genbosat i deres alderdom og kaster lys over deres tanker og perspektiver for fremtiden og den sidste del af livet i Danmark.

Perspektiver på genbosætning som ældre flygtning

I samtaler om genbosætningen i Danmark slår alle kvinder fast, at de føler sig utrolig taknemmelige og glade for deres ankomst til Danmark, og langt de fleste fortæller, at de har fået en god modtagelse af frontmedarbejdere i deres respektive kommuner. Forud for afrejse til Danmark forventede kvinderne, at de ved genbosætning i Danmark ville mærke ro og lettelse, og flere fortæller, at dette er blevet indfriet. De fremhæver særligt, at der i Danmark er fred og ikke krig; at de lever under forbedrede vilkår, end de gjorde i FN-lejrene; samt at de nu har flere penge mellem hænderne og derfor aldrig mangler mad.

Det var svært at overleve dernede. Vi fik hjælp, men det var ikke nok. Her mangler vi ikke mad, dernede kunne vi mangle mad. Vi bor i hus nu, dernede boede vi næsten i et telt, eller en hytte. Jeg siger ikke, at vi har det hele 100 procent, men vi har det bedre.

(Beatrice)

Til trods for den store og dybfølte taknemmelighed over at blive udvalgt til genbosætning i Danmark, er der konsensus blandt kvinderne om, at nogle af udfordringerne ved at flytte til og opbygge nye liv i Danmark havde været langt nemmere at håndtere, hvis de var blevet genbosat, da de var yngre.

De fleste fremhæver, at de i deres alder har særligt svært ved at skulle lære et nyt sprog. Udover aldrig at have gået i skole, og at de hverken kan skrive eller læse på deres modersmål, er sprogtillæringen udfordret af, at kvinderne føler sig langt mindre læringsparate nu end tidligere i livet, og de oplever, at deres 'hjerner' ikke kan optage særlig megen ny information. Kvindernes manglende danske sprogfærdigheder gør, at de føler sig langt mere afhængige af andres hjælp, fx børn og børnebørns, end de ønsker.

På grund af deres høje alder, sproglige barrierer og helbredsmæssige udfordringer har de fleste af kvinderne lille tro på, at de vil komme til at varetage et arbejde i Danmark. Desuden nævner nogle, at de, sammenlignet med yngre familiemedlemmer, på grund af deres alder vil få sværere ved at få venner. Var kvinderne yngre, ville de have bedre forudsætninger for at lære dansk, få et arbejde og opbygge betydningsfulde netværk, hvilket de forventer ville give dem en øget oplevelse af inklusion i Danmark og følelse af selvstændighed fra fx kommunen.

Nogle nævner i denne forbindelse, at der i Danmark bliver stillet store krav til ældre flygtninge om at skulle deltage i beskæftigelsesrettede forløb, og enkelte stiller sig uforstående overfor ældre flygtninges ringe muligheder for at få tilkendt (førtids)pension og opnå statsborgerskab i Danmark. De oplever, at de på grund af deres alder og helbredsmæssige udfordringer ikke nødvendigvis kan leve op til de krav og forventninger, de er blevet mødt med i Danmark.

En nævner dog, at hun samtidig ser en fordel i at blive genbosat som ældre, fordi hun, qua sin alder, føler, at hun har mere viden om, hvordan man bedst navigerer moralsk i livet og træffer de 'rigtige' valg i mødet med nye normer og omgangsformer – fx i forhold til en anden alkoholkultur. Således ser hun også en fordel i, at hun som 'vidende ældre' vil kunne rådgive yngre familiemedlemmer i de dilemmaer, de uundgåeligt vil møde efter genbosætning.

Selvom udfordringerne ved genbosætning, som denne rapport skitserer, kan være mange og komplekse, er der ingen af kvinderne, som fortryder at de takkede 'ja' til genbosætningen.

Den ulempe, jeg har, det er, at jeg er umukecuru. Jeg har ikke nogen fremtid. De unge, de har en fordel, fordi de har en fremtid heroppe [...]. Hvis vi tager sprog, for eksempel. Jeg vil aldrig komme til at tale dansk. Jeg går på sprogskole, men jeg kommer ikke til at tale dansk. Det vil sige, at jeg ikke kan kommunikere med naboerne. Men de unge, de vil lære sproget, de vil få arbejde, de vil kommunikere med... De vil få venner.

(Veronique)

Der er ikke så mange fordele ved at komme, når man er ældre. Hvis jeg havde været yngre, så havde jeg taget en uddannelse, kommet ud på arbejdsmarkedet og gjort noget godt for mig selv. Men det, at jeg ikke kan, så er det svært. Men jeg kan ikke gøre så meget. Fordi i min alder ville jeg stadig have gået i skole, men sygdomme følger jo meget med, når man bliver ældre. Så hvis jeg ikke havde været syg, så havde jeg måske været i skole. Og det havde været rart nok at lære måske to ord, så jeg bare kunne sige et eller andet. Men altså, jeg er heller ikke ked af, at jeg kom til Danmark i min alder.

(Nzigire)

En gang imellem joker jeg lidt med min sagsbehandler, når de er her, og vi har tolk. Så siger jeg, at jeg har været uheldig, og de er også gået glip af noget, fordi jeg kom som ældre i Danmark. Hvis jeg var kommet, mens jeg var ung, så ville de bare komme og sige til mig 'rolig, du skal ikke lave for meget arbejde'. For jeg ville kæmpe for at arbejde. Jeg ville bare gøre alt mit bedste, sådan at de bare blev nødt til at stoppe mig med min hastighed. For jeg kan kun se muligheder i Danmark. Jeg ser ikke begrænsninger. Men på min alder... Jeg er der, hvor jeg skal være så tilfreds og taknemmelig for det, jeg har. For jeg har nået det, jeg skulle have nået.

(Sidonie)

GRØNTSAGER, MOTION OG KENDTE ANSIGTER I NYTTEHAVEN

Viviane går hen til vinduet og afgiver et suk, da hun kigger ud mod det sneklædte landskab på den anden side af ruden. Ligesom mange af de andre ældre kvinder med congolesisk baggrund kan Viviane have svært ved at få tiden til at gå i hverdagen, fordi hun har ganske få, ugentlige aktiviteter i kalenderen og kender ganske få personer i sit nærområde, som hun kan tilbringe tid sammen med. For Viviane er vinterhalvåret desuden forbundet med en særlig ventetid; en slags nedtælling mod de varmere måneder, hvor grøntsager igen kan gro i den danske jord.

Som ung boede Viviane på landet i DR Congo og brugte mange af døgnets timer på at dyrke afgrøder i marken. Det gjorde hun i adskillige år, og hun trivedes med det, fortæller hun og understreger, at hun generelt er en meget driftig kvinde, der kan lide at arbejde og holde sig i gang – også selvom hun nu er 'gammel' og ikke kan det samme som før. Med hjælp fra kommunen har Viviane derfor fået tildelt et lille stykke jord, en

slags nyttehave, i udkanten af byen, hvor hun i sommerhalvåret dyrker kartofler og løg.

"Når planterne skal vandes, er det fire gange i ugen, jeg tager derhen", fortæller Viviane smilende men forklarer, at det faktisk ikke er de hjemmedyrkede grøntsager, der er hendes primære formål med nyttehaven. "Man høster ikke så meget", siger Viviane og fortæller, at "for det første er det en slags motion for mig. For det andet møder jeg folk derhenne. Vi snakker ikke sammen, snakker ikke samme sprog, men for mig er det rart nok bare at se andre mennesker derhenne, så jeg ikke skal sidde i mit hus en hel uge uden at møde andre. Det er dét, jeg føler, at jeg får ud af det".

I nyttehaven formår Viviane således både at dyrke grøntsager, motion, nye bekendtskaber og minder til det liv, hun levede i DR Congo. I fraværet af et alternativ, der på ugentlig basis kan udfylde samme tid og mening her i vintermånederne, sidder Viviane i stuen og venter med stor iver på, at kalenderen atter siger april.

Fremtidshorisonter og tanker om de sidste leveår

Der er, som nævnt, relativ stor aldersspredning på de kvinder, der indgår i nærværende undersøgelse (jf. Metode og datagrundlag), og der er tilsvarende ret store forskelle på, hvordan og i hvilken grad kvinderne tænker på deres fremtid i Danmark.

De fleste kvinder fortæller, at de faktisk ikke tænker – eller vil tænke – særligt meget på fremtiden. Det skyldes først og fremmest, at de endnu har svært ved at forestille sig, hvordan en alderdom i Danmark kan se ud og/eller fordi de føler, at fremtiden er ude af deres kontrol. Andre tænker ikke – og vil derfor ikke håbe på – at de går en lys fremtid i møde i Danmark, fordi de har lille tro på, at de vil lære dansk, få et arbejde, opbygge et lokalt netværk og derigennem blive mere selvstændige.

For andre fylder fraværet af denne 'lyse fremtid' meget i deres hverdagsliv, fordi de jævnligt bekymrer sig om de år, der ligger forude. Særligt fylder tanker, uvisheder og manglende viden om boligplacering, indtægtsforhold og muligheder for at få opfyldt et eventuelt plejebehov meget i deres bevidsthed.

Fremtidens lyspunkter består for mange af kvinderne af udsigten til, at deres børn og børnebørn vil opbygge hverdagsliv med flere muligheder, end de selv har haft. Det bidrager til kvindernes egen lykkefølelse, hvis deres familiemedlemmer trives, er glade og falder til i Danmark, og samtidig er der en forhåbning om, at børn og børnebørn i nogen grad vil kunne 'bære' familiens muligheder og inklusion i Danmark – og dermed vil kunne hjælpe 'bedstemor' på vej.

Netop familien og de nærmeste relationer spiller en stor rolle i kvindernes opfattelser af, hvad der skaber 'den gode alderdom' – også i Danmark. Flere fortæller, at man har, eller får, en god alderdom, når man har børn og børnebørn, som trives i eget liv, som er sunde og raske, og som er opmærksomme på at hjælpe og yde omsorg til den ældre. Andre fortæller, at det er vigtigt, at man ikke er i konflikt med ens nærmeste og/eller har været til alt for meget besvær. Enkelte nævner desuden, at man får en god alderdom, når man kan tilfredsstille sine mest basale behov, som fx at få mad, og man ikke bekymrer sig om egen og andres sikkerhed.

Kvinderne sammenligner ofte deres nye liv i Danmark med forholdene i DR Congo og/eller Rwanda – eller mellem dem selv og de, der fortsat bor i FN-lejre. I disse sammenhænge understreger de, at fremtidsudsigterne ift. tidligere er langt lysere, fordi de nu får mad og drikke, har flere penge mellem hænderne og ikke er bange for krig.

Jeg fortryder ikke [genbosætningen], for jeg kan heller ikke sige, 'okay, så tager jeg til Congo'. Der er ikke fred i Congo endnu. Men når jeg ved, at jeg ikke kan få arbejde, i hvert fald ikke i min alder, så kan jeg ikke se fremtiden. Vores børn, de har deres børn. Vi håber, at børnene vil vokse op og få uddannelse, måske. Måske dem, hvis de får hjælp af deres børn, når de har fået uddannelse og arbejde. Dér har de måske håb. Men os, i vores alder, der er ikke noget håb.

(Rosalie)

Ja, jeg tænker faktisk rigtigt meget på fremtiden. Jeg har håb, fordi jeg har børn. Det giver håb.

(Anifa)

Jeg tænker ikke på det [fremtiden]. Når jeg sover, så står jeg op, og så har jeg en dag mere. Jeg tænker ikke om 10 år, hvad... Nej, det tænker jeg ikke på. [...] Ved du hvad, jeg kan ikke håbe nogen ting om 10 år. Se for eksempel... Jeg tænkte for eksempel på at skaffe et fjernsyn. Hvis jeg ikke kan få det, så lader jeg være. Så tænker jeg ikke over det mere. Det er derfor, jeg ikke kan tænke eller håbe noget om 10 år.

(Veronique)

Jeg er meget tilfreds og taknemmelig for her, hvor jeg er. Jeg spiser. Jeg drikker alt det, jeg har lyst til. Der er mælk. Der er også juice. Jeg mangler ikke noget. Jeg er ikke bekymret for noget som helst. Ikke mere. Jeg bekymrer mig ikke mere om at være sulten. I Danmark har jeg aldrig følt mig sulten. Jeg er så glad for det her. I Danmark har jeg ikke følt mig skuffet. Jeg føler, at det er den bedste alderdom. Men det der med at savne, jeg kan ikke rigtigt undgå det. Derfor vil jeg måske også gerne rejse og besøge dem, jeg kender tilbage i lejren.

(Mireille)

Mange af kvinderne tænker, at de lever i den sidste del af deres liv, og flere finder det sandsynligt, at de ikke har mange år igen. Selvom døden for flere forventes at være nært forestående, har de færreste af kvinderne gjort sig mange tanker om døden. De bekymrer sig ikke om døden, frygter den ikke og har fundet stor ro i, at det sker, når tiden er inde. Én forklarer desuden, at genbosætningen i Danmark fortsat byder på meget nyt, som de skal lære at forstå og navigere i, og fordi der således er mange andre ting at forholde sig til, fylder tanker om døden ikke.

Adspurgt om deres forventninger eller forhåbninger til ritualer forbundet med deres kommende død, fx begravelse, gør kvinderne sig ligeledes få tanker. Dog er det de fleste meget magtpåliggende, at de ikke bliver kremeret, men begravet i en kiste.

Selvom tanker om døden ikke er særlig præsent, føler flere af kvinderne, at de mangler viden om, hvordan dødsfald og begravelser bliver opfattet og håndteret i Danmark. De har typisk begrænset kendskab til, hvilke ritualer der typisk udføres i en dansk kontekst, samt hvem der bærer ansvaret og står for udgifter i forbindelse med begravelser.

Samtlige kvinder fortæller, at de er afklarede med at afslutte deres liv, dø og blive begravet i Danmark. Flere fortæller dog, at såfremt der skulle komme fred i DR Congo, ville de drømme om at tilbringe deres sidste levedage dér, eftersom dette land i en vis grad stadig føles som deres 'hjem'.

Alle normale mennesker ved, at de dør på et eller andet tidspunkt. Men fordi vi stadig er nye og sådan nogle ting, så er der andet, der fylder, end at tænke på døden [...] Lige nu er vi ligesom børn, der er i børnehaven, som bliver fortalt 'gør sådan her'.

(Anifa)

Nej, det [at tænke på døden] gør jeg ikke. For hvis jeg gør det, så er det mig, der vil bestemme over det. Og det gør jeg ikke. Det er ikke mig, der bestemmer over det. Det er ham, der bestemmer. Det er Gud, der bestemmer. Så jeg kan ikke sige noget om døden, for jeg har ikke nogen magt over det.

(Rosalie)

Jeg har allerede opgivet at skulle tilbage til DR Congo. Det kommer ikke til at ske. Det er som om, at krigen varer for evigt. Alle mine børn er jo født på vej til Rwanda og i flygtningelejren og sådan. Så jeg har aldrig tænkt på at skulle dø derhenne, fordi det virker som om, at der aldrig bliver fred. Så jeg vil være tilfreds med at dø og have mine sidste dage her i Danmark.

(Anifa)

Hvis det er, at det er muligt, at der er nogen, der kommer og prikker på mig, siger 'du dør snart', så kan jeg bare gå stille og roligt hen der, hvor jeg er født, i min hjemby. Og lige så snart jeg kommer dér, så falder jeg om og dør. Så ville jeg hvile mig meget mere i fred og være glad for, at jeg dør hjemme. Dét er min drøm. Men det er jo Guds vilje. Det er ikke mig, der bestemmer det. Men det ville være endnu bedre at dø lige der, hvor jeg er født.

(Sidonie)

Jeg har haft et godt liv og prøvet mange ting. Og så har jeg været heldig, at Gud gav mig chancen for at komme til Danmark, og være her og prøve hvordan det er. Jeg har det godt. Så jeg føler jo bare, at jeg ikke har så meget andet, jeg venter på.

(Nzigire)

Afsluttende bemærkninger

Denne rapport har dokumenteret en række af de udfordringer, som de ældre, congolesiske kvoteflygtninge møder i deres liv og hverdag, når de bliver genbosat i danske kommuner. Det er i lange stræk en hverdag uden det store sociale indhold – de har ingen eller kun begrænset netværk og kontaktflader til andre udover de familiemedlemmer, som også er placeret i Danmark. De har dog interesse i at skabe meningsfulde aktiviteter i regi af lokale fritidstilbud eller kirke, for at mødes med andre borgere der behersker kinyarwanda, eller lave hjemlige sysler og havearbejde.

Mange af kvinderne tvivler selv på, om de nogensinde lærer dansk – og deres helbredsmæssige tilstand og tegn på en aldrende krop vil uvægerligt blive mere udtalte i de kommende år. Det er vores håb med denne rapport, at kommunale frontmedarbej-

dere og civilsamfundsorganisationer kan få indsigt i kvindernes liv og proaktivt begynde at tænke over, hvilken form for tilværelse og alderdom, ældre kvoteflygtninge kan tilbydes i deres respektive bolig og nabolag, civilsamfund og hjemkommune.

Mange af rapportens fund kendetegner dog ikke blot ældre congolesiske kvoteflygtninges hverdag og virkelighed i Danmark. Andre undersøgelser peger på, at mange af de udfordringer og barrierer – særligt relateret til helbred, økonomi, sprog og ensomhed – samt håb og behov for fremtiden, som vores undersøgelse skitserer, også i varierende grad findes blandt andre ældre med indvandrer- eller flygtningebaggrund (se fx CUF, 2022). Det er derfor vores forhåbning, at denne rapport kan give indsigt og inspiration til folk, der er i kontakt med disse målgrupper.

Litteratur

- Center for Udsatte Flygtninge (2022). *Minoritetsetniske ældres livssituation, ønsker og behov – litteraturstudie og interviewundersøgelse*. https://integration.drc.ngo/media/1ecootim/rapport-om-minoritetsetniske-%C3%A6ldre_cuf_2022.pdf
- Center for Udsatte Flygtninge (2023). *FAQ: Kvoteflygtninge*. <https://integration.drc.ngo/vores-arbejde/center-for-udsatte-flygtninge/faq-kvoteflygtninge/>
- Drud-Jensen, M. T., Hansen, J. S., Ebberup, C. F. & Mortensen, E. L. (2023). *Kvoteflygtninge og helbredsundersøgelser: En undersøgelse af den helbredsmæssige modtagelse af kvoteflygtninge i Danmark*. Reorienting Integration, rapport-serie nr. 2. Aarhus Universitet. https://cas.au.dk/fileadmin/ingen_mappe_valgt/Sundhedsrapport_download_final.pdf
- Jensen, R. T., Balslev, A. L. M., Grønæk, T. B., Kusk, M. L., Mortensen, E. L., Søgaard, M. S. & Rytter, M. (2024). *Kvoteflygtninge, religion og nye fællesskaber: En undersøgelse af congolesiske kvoteflygtnings inklusion og deltagelse i kristne menigheder*. Reorienting Integration, rapport-serie nr. 3. Aarhus Universitet. https://cas.au.dk/fileadmin/ingen_mappe_valgt/3_Kvoteflygtninge_religion_og_nye_faelllesskaber.pdf
- Liversage, A. & Rytter, M. (2022). "De nye gamle. Karakteristika ved den voksende gruppe etniske minoritetsældre". *Tidsskriftet Gerontologi*, 38(1): 20-28.
- Mortensen, E. L., Jensen, R. T., Ebberup, C. F., Hansen, J. S., Drud-Jensen, M. T. & Rytter, M. (2022). *Fra FN-flygtningelejr til hjemkommune: 10 anbefalinger til kommuners modtagelse af congolesiske kvoteflygtninge*. Reorienting Integration, rapport-serie nr. 1. Aarhus Universitet. https://cas.au.dk/fileadmin/ingen_mappe_valgt/Fra_FN-flygtningelejr_til_hjemkommune.pdf
- Sparre, S.L., Rytter, M., Ismail, A. & A. Liversage (2021). *Etniske minoritetsældre og selvudpegede hjælpere: praksis og anbefalinger*. VIVE rapport-serie, 26 sider. <https://www.vive.dk/media/pure/y2kr1z1/5462912>

Vil du vide mere?

Læs mere om forskningsprojektet Reorienting Integration og orientér dig i tidligere og kommende rapporter relateret til kvoteflygtnings genbosættelse i Danmark på hjemmesiden: <https://cas.au.dk/reorienting-integration>.

For mere baggrundsinformation om de nyankomne kvoteflygtninge fra DR Congo se også DRC Dansk Flygtningehjælps vidensnotat:

<https://integration.drc.ngo/bliv-klogere/materialer/kvoteflygtninge-fra-dr-congo/>

Materiale, rådgivning og undervisning om at arbejde med flygtninge og med personer berørt af traumer og/eller PTSD: www.integration.drc.ngo/cuf

Korte introduktionsvideoer på både dansk og kinyarwanda om det danske samfund og livet i Danmark kan tilgås på www.velkommentildanmark.dk

For mere viden om en bredere gruppe af minoritetsetniske ældres hverdagsliv, ønsker og behov se da DRC Dansk Flygtningehjælps undersøgelse fra 2022:

https://integration.drc.ngo/media/1eco0tim/rapport-om-minoritetsetniske-%C3%A6ldre_cuf_2022.pdf

Læs mere om DRC Dansk Flygtningehjælps udviklingsarbejde med mangfoldige seniorfællesskaber for ældre med minoritetsetnisk baggrund, der eksisterer i en række danske byer:

<https://integration.drc.ngo/vores-arbejde/udviklingsprojekter/trivsel-og-inklusion/styrkede-faelllesskaber-for-aeldre-etniske-minoriteter/>

